Bevraging van Vlaamse leerlingen in het kader van een Drugbeleid Op School

Syntheserapport schooljaar 1999-2000

Hilde Kinable
Stafmedewerker VAD

VAD

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
E. Tollenaerestraat 15 - 1020 Brussel
Tel.: 02/423.03.33 / Fax: 02/423.03.34
E-mail: vad@vad.be / Website: http://www.vad.be

Inhoudstafel

Inleiding

Situering van de leerlingenbevraging

ONTSTAAN

De leerlingenbevraging is het resultaat van een discussie in het Vlaams parlement over de aanpak van drugpreventie in het onderwijs. In een resolutie werd aangenomen om een participatieve risico-analyse op te zetten via het onderwijs en in samenwerking met PMS en MST. In opvolging van deze resolutie ontwikkelde VAD de leerlingenbevraging.
In de voorbije jaren hebben reeds heel wat school een drugbeleid uitgebouwd, elk op hun eigen tempo, volgens de eigen mogelijkheden en in overeenstemming met de eigenheid van de school. De bevraging biedt aan deze scholen de mogelijkheid om hun drugbeleid te evalueren met behulp van de leerlingen zelf.

PILOOTPROJECT

Gedurende vier maanden (juni-september 1998) werd door VAD een *pilootproject* van de bevraging uitgevoerd, waarin 1000 leerlingen van 9 scholen (op vrijwillige basis geselecteerd via Opkikker '98) aan de bevraging hebben deelgenomen.
Uit de evaluatie van deze pilootfase bleek een groot enthousiasme vanwege de participerende scholen, omdat de resultaten een zeer concrete aanzet geven om het drugbeleid op school kritisch te evalueren op basis van de meningen en de suggesties van de leerlingen. De resultaten van de bevraging werden per school in een rapport gebundeld en met elke individuele school besproken. Tijdens dit gesprek werden strategieën aangereikt om met de resultaten verder te werken. Aandacht ging naar verdere bespreking met alle leerkrachten, met de leerlingen en met de ouders.

PERMANENTE OPDRACHT

De positieve feedback van de scholen in de pilootfase en de spontane aanvragen van scholen om aan de bevraging te participeren, resulteerde in een vervolgproject (oktober 1998- - september 1999) en werd nadien deze taak als permanente kernopdracht van VAD in het convenant van 1999 overgenomen.
Binnen de resultaatsgebieden 'informatieverstrekking' en 'consultancy en ondersteuning' wordt de leerlingenbevraging in het beleidsplan van VAD gecontinueerd. Via de bevraging krijgen scholen feedback over het gevoerde drugbeleid en krijgen ze aanbevelingen om dit beleid verder te optimaliseren, met bijzondere aandacht voor participatie van de leerlingen.

Doelstellingen van de leerlingenbevraging

De bevraging is een middel om de discussie over jongeren en middelengebruik en hoe de school hiertegenover staat gemakkelijker te maken. De gegevens uit het

rapport bieden heel wat aanknopingspunten om met de leerlingen en ouders van gedachten te wisselen over drugpreventie. De gegevens kunnen teruggespeeld worden naar de leerlingen en besproken worden. Ook in het contact met de ouders (ouderavond, nieuwsbrief,...) kan deze informatie worden gebruikt om een algemeen (liefst genuanceerd) beeld over druggebruik bij leerlingen op school te presenteren. De resultaten van de bevraging kunnen achteraf ook worden besproken op bijv. een pedagogische studiedag voor het schoolpersoneel.

Het ligt voor de hand dat de scholen het rapport best voorstellen en bespreken met de werkgroep drugbeleid op school en met alle andere partners die op één of andere wijze betrokken zijn bij het drugbeleid op de school (directie, het leerkrachtenkorps, CLB (PMS/MST), de ouders en natuurlijk ook de leerlingen zelf...).

Niet elke school beschikt echter over een werkgroep drugbeleid op school. In dit geval is er wellicht iemand die initiatieven neemt om een drugbeleid op school te verwezenlijken (een leerkracht, CLB (PMS/MST)-medewerker, directie, ...), die deze taken op zich kan nemen. Misschien kan het schoolrapport wel aanleiding geven om een ad hoc werkgroep drugbeleid op school op te richten.

De doelstellingen van de leerlingenbevraging kunnen als volgt omschreven worden:

Voor de individuele school :

√ onder de aandacht houden van een drugbeleid op school door een nieuw aanbod in dit kader te bieden;
√ ondersteunen van de scholen bij de evaluatie van hun drugbeleid op school;
√ samenwerking rond drugpreventie bevorderen tussen de school en het CLB (PMS/MST);
√ zicht krijgen op een aantal levensdomeinen van jongeren, met name gebruik, attitudes over drugs en druggebruik, vrijetijdsbesteding, beleving van de sfeer op school en in de klas en beleving van het drugbeleid op de school
√ participatieve risico-analyse op basis van de resultaten:
   1. feedback op het gevoerde drugbeleid en aanzet tot verbetering / aanpassing ervan
   2. via de bespreking van de resultaten met de leerlingen, verhogen van de bespreekbaarheid van drugs en ontwikkeling van specifieke preventieve activiteiten op maat van de leerling
   3. feedback over de resultaten aan de ouders met het doel het bespreekbaar maken van druggebruik bij ouders en hun kinderen

Voor de Vlaamse overheid:

√ zicht krijgen op het gebruik van en de attitudes van jongeren ten aanzien van genotsmiddelen, de beleving van jongeren omtrent het gevoerde drugbeleid op school, enz.

√ De resultaten op Vlaams niveau kunnen aanzetten geven tot evaluatie van het drugbeleid op de Vlaamse scholen. Verder kunnen op basis van de resultaten en de besprekingen in de scholen, noden en knelpunten worden gedetecteerd,

die richtinggevend kunnen zijn voor de verdere ondersteunig van scholen bij drugpreventie (nodenonderzoek).

Doelgroep

Alle Vlaamse scholen kunnen de bevraging van de leerlingen laten uitvoeren. Deze bevraging gebeurt anoniem en in groep bij alle leerlingen van de school in alle onderwijsvormen.

De vragenlijst is geschikt voor leerlingen van alle onderwijsvormen, met uitzondering van het BuSO. Voor deze leerlingen werd een afzonderlijke vragenlijst ontworpen en wordt een aparte bevraging georganiseerd, waarover later een apart syntheserapport zal verschijnen.

Dubbele anonimiteit

De rapportering over de resultaten per school gebeurt volgens het principe van de *dubbele anonimiteit*. Dat wil zeggen dat :

1. de bevraging van de leerlingen is anoniem; op basis van de resultaten is het in principe onmogelijk om de antwoorden van individuele respondenten, noch van bepaalde klassen te achterhalen,
2. in het rapport wordt nergens de naam van de school vernoemd. Elke school krijgt een nummer. Als het dan voorvalt dat het rapport in 'verkeerde' handen valt, kan niet aangetoond worden om welke school het gaat.

Inhoud van de vragenlijst

Via de vragenlijst krijgt men een beperkt zicht op het gebruik van legale en illegale drugs. Daarnaast wordt nagegaan welke attitudes en houdingen jongeren hebben ten aanzien van (il)legale drugs en druggebruik. Verder worden vragen gesteld over de vrijetijdsbesteding van de jongeren en over de sfeer op school en in de klas. Ten slotte wordt gepeild naar de manier waarop jongeren kijken naar de invulling van het schoolreglement omtrent zowel legale als illegale drugs.

Structuur van het rapport voor de school

Het rapport voor de scholen bestaat uit twee afzonderlijke documenten: het eerste document bevat de resultaten van de school, met een bespreking van deze resultaten; het tweede document bundelt de bijlagen.

Deel 1 van het rapport is als volgt opgebouwd. Per thema (risicogedrag, het schoolreglement, opvang en begeleiding, opvoeding, vrijetijdsbesteding, motieven voor (niet-)gebruik, de rol van ouders en van vrienden) wordt eerst een korte uitleg gegeven over de vragen zelf *(A)*, daarna volgt een bespreking van de resultaten van de school *(B)*, en soms worden hierbij resultaten uit recent Vlaams onderzoek aangehaald om het kader beter te kunnen schetsen *(C)*.

De bespreking vormt een samenvatting van het gehele rapport en bevat ook een aantal concrete aanzetten over wat de school achteraf met de resultaten kan doen

(naar de leerlingen, naar de ouders en naar het schoolteam). Ze kan als dusdanig worden gebruikt om leerkrachten of andere betrokkenen, die niet de tijd hebben om het hele document door te nemen, toch een goed beeld te geven van de resultaten.

Het tweede document bevat de tabellen en figuren waarnaar verwezen wordt, de vragenlijst, meer uitleg over een drugbeleid op school, achtergrondinformatie, een adressenlijst van preventiewerkers verbonden aan de CGG, en informatie over het vormingspakket 'Lindestraat 14' voor ouders.

Werkwijze

AANVRAAG

Geïnteresseerde scholen richten een aanvraag tot VAD om de bevraging in hun school te laten plaatsvinden (zie bijlage). Hoewel in principe alle scholen aan de bevraging kunnen deelnemen, is er een beperkt aantal criteria waaraan scholen moeten voldoen. We hebben hiervoor gekozen om de eigenlijke doelstellingen van de bevraging te bewaken. Deze criteria zijn:

1. De school heeft reeds een drugbeleid op school of er is minimaal een aantal regels over middelengebruik in het schoolreglement opgenomen.
2. In principe worden alle leerlingen van de school bevraagd. Hiervan kan enkel afgeweken worden na overleg tussen VAD en de school.
3. De school is bereid om samen te werken met het CLB wat betreft de verdere opvolging van de bevraging.
4. De school is bereid om de resultaten met alle betrokkenen - met name de leerlingen, de ouders en het schoolteam - te bespreken.

Deze criteria werden eveneens opgenomen in een samenwerkingsovereenkomst.

PLANNING

De aanvragen worden in een algemene planning ingepast. Er wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de voorkeur van de school en met een evenwichtige spreiding over de verschillende provincies. We dringen er evenwel op aan om de bevraging over een korte periode (1 à 2 weken) bij alle leerlingen af te nemen en om de opvolging (voor VAD als verwerker en voor de school) zo snel mogelijk te laten plaatsvinden.

SAMENWERKINGSOVEREENKOMST

VAD sluit met de scholen een samenwerkingsovereenkomst af. Dit document bevat de voornaamste afspraken tussen de school en VAD. Ze wordt door beide partijen ondertekend.

AFNAME

De organisatie van de afname zelf gebeurt door de school. Zij kan ervoor kiezen om dit te laten doen door één, meerdere of alle leerkrachten, of door bijvoorbeeld een externe betrokkene, zoals een preventiewerker. De instructies hiervoor zijn opgenomen in de handleiding. De afname duurt ongeveer één lesuur.

De leerlingen vullen de vragenlijst anoniem in, steken die daarna zelf in de briefomslag en kleven hem eigenhandig dicht. Geopende omslagen worden niet verwerkt (de school wordt hiervan op de hoogte gebracht).

VERDERE OPVOLGING

Aan de scholen wordt gevraagd of ze in het kader van hun drugbeleid op de school reeds contacten hebben met een PMS- of MST-medewerker of met een preventiewerker. VAD biedt aan om, indien de school dit wenst, contact te nemen met PMS / MST / een preventiewerker om hen te informeren over de deelname van die school aan de bevraging.

Wanneer deze diensten hiervan op de hoogte worden gesteld, krijgen ze tevens wat meer achtergrondinformatie over de bevraging en wordt voor de opvolging ervan concrete ondersteuning voorzien, enerzijds door rechtstreekse counseling, anderzijds door een gericht vormingsaanbod.

ondersteuningsnetwerk

De preventiewerkers, medewerkers van CLB (PMS/MST), ... werden bij de aanvang van de bevraging grondig geïnformeerd over de doelstellingen, procedure en opvolging ervan.

Via deze kanalen verzamelt VAD ook de feedback van de scholen voor verdere optimalisering van de gegevensverwerking en rapportage. Dit netwerk heeft ook een signaalfunctie om verdere ondersteuning van de scholen bij een drugbeleid op school door te spelen.

vormingsaanbod

Voor schoolverantwoordelijken, die zich wat onzeker voelen over de wijze waarop ze met hun rapport aan de slag kunnen gaan, bestaat er op regionaal niveau een vormingsaanbod.

Daarnaast is er een vormingsaanbod voorzien voor alle mensen die door een school kunnen worden geconsulteerd in verband met de verdere opvolging van de bevraging (CLB-medewerkers, preventiewerkers).

Nut van een syntheserapport

Elk half jaar wordt een syntheserapport samengesteld waarin alle gegevens worden samengebracht van de scholen die tijdens deze periode de bevraging organiseerden. Het syntheserapport kan zo een zicht bieden op het gebruik en de attitudes van jongeren ten aanzien van genotsmiddelen, de beleving van jongeren omtrent het gevoerde drugbeleid op school, enz.

We willen hier op wijzen dat de leerlingenbevraging geen wetenschappelijk onderzoek is in de stricte zin van het woord, aangezien de vragenlijst die wordt gebruikt vooraf niet werd gestandaardiseerd.

Gezien er op in de tijdspanne van een schooljaar 82.375 Vlaamse jongeren werden bevraagd, schetst dit syntheserapport toch wel een vrij duidelijk beeld van wat er bij de jongeren leeft. Het bevat niet alleen informatie over middelengebruik, maar verschaft ook interessante gegevens over de motieven van jongeren waarom ze (geen) illegale drugs gebruiken, hoe ze zich voelen op school en in de klas, wat ze vinden van het schoolreglement, over hun vrije tijd, enzovoort.

De resultaten kunnen verder ook aanzetten geven tot evaluatie van het drugbeleid op de Vlaamse scholen en op basis van de resultaten en de besprekingen in de scholen, kunnen noden en knelpunten worden gedetecteerd, die richtinggevend kunnen zijn voor de verdere ondersteuning van scholen bij drugpreventie.

Tot slot vormen de gegevens uit dit syntheserapport bruikbaar vergelijkingsmateriaal voor de scholenrapporten. Aan de hand van deze data kunnen scholen de informatie die hun leerlingen hen aanreiken beter situeren ten opzichte van een ruimere groep Vlaamse jongeren.

Vergelijkingen met afzonderlijke scholen

PERCENTAGEBEREKENING

Het is voor de scholen die reeds over een eigen rapport van de bevraging beschikken wellicht heel verleidelijk om de eigen cijfers te gaan vergelijken met de cijfers in dit syntheserapport. Hierbij moet men wel de nodige voorzichtigheid aan de dag leggen, daar de percentageberekening in de scholenrapporten op een heel andere wijze werd uitgevoerd dan voor dit rapport.
In de tabellen in de bijlagen van de scholenrapporten worden de percentages telkens berekend op het totale aantal leerlingen dat de vragenlijsten heeft ingevuld. Hierdoor krijgt de school ook een idee van het totale aantal leerlingen dat bepaalde vragen op een correcte wijze heeft beantwoord. In dit syntheserapport wordt daarentegen gebruik gemaakt van zogenaamde *valiede percentages*, dit zijn percentages berekend op het aantal leerlingen dat een welbepaalde vraag heeft beantwoord. Hierdoor vallen de ongeldige antwoorden, die voorkomen in de scholenrapporten, weg.

In de scholenrapporten zelf worden de resultaten van de school vergeleken met de gegevens uit dit syntheserapport, waarbij telkens zowel het percentage berekend op het totale aantal leerlingen als het valiede percentage voor die vragen worden gegeven.

SAMENSTELLING VAN POPULATIE

Indien men op een school toch de vergelijking wil maken met de resultaten uit het syntheserapport (en hiertoe zelf de valiede percentages voor de school berekent), is het van belang dat men hierbij rekening houdt met het feit dat de samenstelling van de populatie uit het syntheserapport er wellicht anders uitziet dan de samenstelling van de schoolpopulatie. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat er in de school in verhouding meer of minder jongens zijn, of dat de verdeling van de leerlingen over de verschillende onderwijsvormen anders is dan in het syntheserapport, of dat de school enkel onderwijs biedt aan leerlingen vanaf het derde jaar.

Beschrijving van de resultaten

Populatie

In de periode tussen 1 september en 30 juni hebben 164 scholen geparticipeerd aan de bevraging van hun leerlingen over het drugbeleid op hun school. In het totaal hebben 82.375 leerlingen de vragenlijst ingevuld. De leeftijdsverdeling is weergegeven in tabel 1a.

In tabel 1b staat de spreiding over de verschillende leerjaren en onderwijsvormen heen. Het ASO is het sterkst vertegenwoordigd met 47,7% van de totale populatie (39.334 leerlingen), het TSO volgt met 29.2% (24.024 leerlingen), 18.2% van de leerlingen volgt BSO (14.959 leerlingen), 0.8% KSO (690 leerlingen) en 0.4% deeltijds onderwijs (296 leerlingen)[1]. De overige 3.7% (3.072 leerlingen) heeft de onderwijsvorm niet aangeduid in de vragenlijst.

Er werden meer leerlingen bevraagd van de tweede en de derde graad dan van de eerste graad (tabel 1d). Dit kan verklaard worden door het feit dat in heel wat scholen middenschool en bovenbouw afzonderlijke directies hebben. Aangezien het thema drugs vaak wordt geassocieerd met jongeren vanaf 14 à 15 jaar, is het niet verwonderlijk dat er meer aanvragen tot deelname aan de bevraging binnenkwamen van scholen met een bovenbouw.

De totale groep telde 41.048 jongens en 39.986 meisjes (tabel 1c). In tabel 1e zien we dat de jongens en meisje niet evenredig verdeeld zijn over de verschillende onderwijsvormen. Er zijn in verhouding meer meisjes in het ASO en het KSO, terwijl meer jongens in het TSO, BSO of het deeltijds onderwijs les volgen. Met dit gegeven moeten we rekening houden bij de interpretatie van de gegevens, vooral wanneer we de antwoorden op de verschillende vragen van jongens en van meisjes gaan vergelijken.
Wat betreft de leeftijdsverdeling van deze jongens en meisjes (tabel 1f), valt op dat deze vanaf 18 jaar uit evenwicht is in het voordeel van de jongens. Dit heeft allicht te maken met het feit dat jongens vaker een jaar moeten overdoen dan meisjes. Dit betekent evenwel dat er verhoudingsgewijs meer jongens in de derde graad zitten, wat bij de vergelijking van de drie graden in het achterhoofd moet worden gehouden.

[1] Vanaf het schooljaar 2000-2001 zullen de leerlingen die deeltijds onderwijs volgen een meer eenvoudige vragenlijst krijgen.

Middelengebruik

SITUERING VAN DE VRAGEN

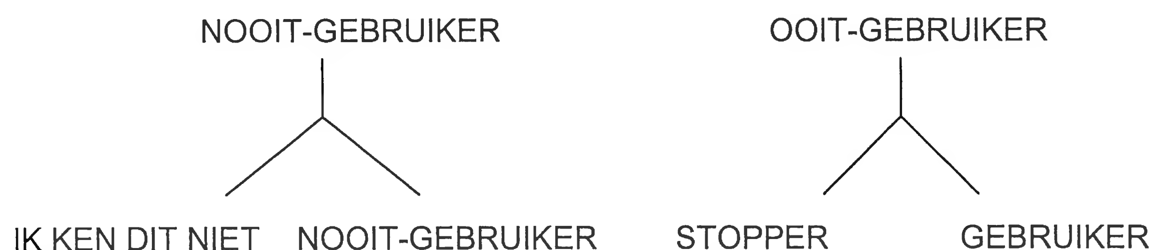
Aan de leerlingen werd niet alleen gevraagd of ze bepaalde middelen ooit al eens hadden gebruikt. Indien zij aangaven dat ze het laatste jaar een bepaald product hadden gebruikt, werd hen tevens gevraagd hoe vaak zij dit product in de loop van dat laatste jaar gebruikt hadden.

Ook bij de weergave van de resultaten maken we dit onderscheid: wanneer we het hebben over 'prevalentie', bedoelen we het aantal leerlingen dat binnen de aangegeven periode (ooit, ooit maar niet het laatste jaar, het afgelopen jaar) minstens éénmaal een bepaald product heeft gebruikt; met 'frequentie' omschrijven we hoe vaak de leerlingen tijdens het afgelopen jaar een bepaald middel hebben gebruikt. Deze frequenties hebben we nog eens opgedeeld in niet-, occasioneel en regelmatig gebruik. U vindt in onderstaande kaders een nadere toelichting.

Prevalentie van het gebruik van bijvoorbeeld alcohol:

- De **nooit-gebruikers**: zijn diegenen die nog nooit alcohol hebben gedronken.
- De **stoppers**: zijn diegenen die het voorbije jaar geen alcohol hebben gedronken, maar dit ooit wel eens hebben gedaan.
- De **gebruikers**: zijn diegenen die het voorbije jaar minstens één alcoholconsumptie hebben gedronken.
- **Ik-ken-dit-niet**: zijn diegenen die alcohol niet kennen en waarvan we bijgevolg aannemen dat ze nog nooit alcohol hebben gedronken.

Op basis van deze onderverdeling maken we een onderscheid tussen de nooit- versus de ooit-gebruikers:

Frequentie van het gebruik van bijvoorbeeld alcohol:

- **niet-gebruik**: tijdens het afgelopen jaar geen alcohol gedronken
- **occasioneel gebruik**: tijdens het afgelopen jaar minder dan éénmaal tot meerdere malen per maand alcohol gedronken
- **regelmatig gebruik**: tijdens het afgelopen jaar minstens éénmaal per week alcohol gedronken

Drugs worden opgesplitst in legale middelen - alcohol, tabak en geneesmiddelen - en illegale drugs (cannabis, XTC, cocaïne, heroïne, ...). Deze opsplitsing geeft sommigen de illusie dat het gaat om gevaarlijke en minder gevaarlijke middelen. Niets is minder waar. Overmatig gebruik van àlle drugs, legale en illegale, kan - naast (lichamelijke of psychische) verslaving - ook veel andere problemen veroorzaken van lichamelijke, psychische, sociale, financiële of juridische aard. De opsplitsing in legale en illegale drugs is dus gebaseerd op de wetgeving en niet op hun schadelijkheid.

Vragen 11a tot 14b geven aan hoeveel jongeren (il)legale drugs gebruiken en om welke drugs het voornamelijk gaat. Verder wordt ook nagegaan hoe vaak deze drugs worden gebruikt.

RESULTATEN

Algemeen overzicht middelengebruik

In tabellen 2b tot 2f en grafiek 1 wordt een algemeen overzicht gegeven van de (n)ooit-gebruikers van tabak, alcohol, medicatie en illegale drugs.

Het ooit-gebruik van medicatie (86.2%) is het grootst en wordt onmiddellijk gevolgd door dat van alcohol (85.5%) (tabel 2c). Wanneer we kijken naar het percentage jongeren dat deze producten het jaar voorafgaand aan de bevraging heeft gebruikt (tabel 2b - categorie 'gebruiker'), zien we dat alcohol door het grootste aantal leerlingen werd gedronken (76.0%). Er waren in die periode minder leerlingen die medicatie hebben gebruikt. Het verschil tussen ooit-gebruik en gebruik tijdens het laatste jaar is het grootst voor tabak en medicatie. Zo heeft 49.7% van de jongeren ooit gerookt, maar zegt 26.6%[2] van deze ooit-rokers hiermee te zijn gestopt. Voor illegale drugs is het ooit-gebruik 25.4% en daarvan heeft 24.3% heeft het jaar voorafgaand aan de bevraging geen illegale drugs meer gebruikt. De verhouding stoppers/ooit-gebruikers is voor alcohol en medicatie kleiner: respectievelijk 11.2% en 19.7%.

Uit tabel 2d kunnen we afleiden dat het ooit-gebruik van tabak, alcohol en illegale drugs fors stijgt tussen de eerste en de tweede graad en dit meer dan tussen de tweede en de derde graad. Enkel voor illegale drugs is dit verschil tussen de drie

[2] Aantal 'stoppers' (tabel 2b) gedeeld door aantal 'ooit-gebruikers' (tabel 2c).

graden vergelijkbaar. De stijging in het ooit-gebruik van medicatie tussen de drie graden is minder groot.

Tussen de verschillende onderwijsvormen bestaan grote verschillen wat betreft het ooit-gebruik van de verschillende middelen (tabel 2e).

Zo zien we dat in alle onderwijsvormen, met uitzondering van het ASO, meer dan de helft van de jongeren ooit heeft gerookt. In het deeltijds onderwijs loopt dit cijfer zelfs op tot drie kwart (74.7%) van de jongeren. Wat betreft het ooit-gebruik van alcohol en illegale drugs scoort het ASO het laagst en het deeltijds onderwijs het hoogst. Het deeltijds onderwijs is de enige onderwijsvorm waar het percentage ooit-gebruikers van illegale drugs meer dan 50% bedraagt. Het percentage ooit-gebruikers van medicatie ligt dan weer het laagst in het deeltijds onderwijs en het hoogst in het KSO.

Wanneer we jongens en meisjes vergelijken wat betreft hun ooit-gebruik, stellen we vast dat meer jongens ooit tabak, alcohol en vooral illegale drugs hebben gebruikt, maar dat meer meisjes ooit medicatie hebben gebruikt (tabel 2f).

Prevalentie en frequentie van tabaksgebruik

Tabellen 3a tot d handelen over het rookgedrag van de jongeren gedurende het jaar voorafgaand aan de bevraging (ook weergegeven in grafiek 2). Uit tabel 3a kunnen we afleiden dat 64.0% van de jongeren in deze periode niet heeft gerookt. 36.1% deed dit wel: de meesten (24.8%) regelmatig, dit wil zeggen minstens éénmaal per week, en 11.3% occasioneel (minder dan wekelijks).

Tussen de graden zijn er vanzelfsprekend verschillen. Zoals kan worden verwacht, neemt het percentage rokers toe met de graad. In tabel 3b zien we dat vooral het *regelmatig* roken stijgt. In de derde graad rookt 37.5% regelmatig en heeft slechts de helft (50.1%) het voorbije jaar helemaal niet gerookt. De tweede graad kent reeds een kwart (25.8%) regelmatige rokers.

Tussen de verschillende onderwijsvormen merken we slechts kleine verschillen in het occasioneel gebruik (tabel 3c). Zowel het niet- als het regelmatig roken schommelen hiertussen wel erg. Het ASO telt de minste regelmatige rokers en het meeste niet-rokers. Het percentage regelmatige rokers is het hoogst in het deeltijds onderwijs (60.3%). In dalende volgorde vinden we de meeste rokers in het deeltijds onderwijs, het KSO, het BSO, het TSO en het ASO.

Tabel 3d toont slechts kleine verschillen in het rookgedrag van jongens en meisjes: iets meer jongens roken regelmatig en iets meer meisjes roken niet. Ook hier is er weinig verschil wat betreft het occasioneel roken.

Prevalentie en frequentie van alcoholgebruik

Een kwart van de jongeren (27.8%) heeft het afgelopen jaar helemaal geen alcohol gedronken; 44.3% deed dit occasioneel en 27.9% regelmatig (tabel 4a en grafiek 2). In tabel 7 zien we dat tijdens het jaar voorafgaand aan de leerlingen-bevraging bier, aperitieven, long-drinks en wijn door de meeste jongeren werden gedronken (resp. 62.4%, 57.2% en 56.9%). 42.0% van de jongeren heeft in die periode ook sterke drank gedronken en 39.5% alcoholpops. Hoe vaak deze

dranken werden geconsumeerd, kunnen we afleiden uit tabel 8 (en grafiek 3 voor bier, sterke drank en alcoholpops).

LET WEL : DEZE GEGEVENS GEVEN AAN HOE VAAK DE LEERLINGEN DIE ZEGGEN DAT ZE HET AFGELOPEN JAAR EEN BEPAALDE ALCOHOLISCHE DRANK HEBBEN GEDRONKEN DIT IN DEZE PERIODE HEBBEN GEDRONKEN. DE PERCENTAGES ZIJN DUS NIET BEREKEND OP DE TOTALE GROEP LEERLINGEN.

Uit tabel 8 blijkt dat bier veel frequenter wordt gedronken dan de andere dranken: 39.5% van de jongeren drinkt minstens éénmaal per week bier[3]. Ter vergelijking: op de tweede plaats komen alcoholpops (19.3%). Met andere woorden, de prevalentie zegt weinig over de frequentie van gebruik. Zo hebben relatief veel jongeren het afgelopen jaar wijn gedronken, maar is de frequentie van wijn drinken het laagst: slechts 12.7% van de wijndrinkers zegt minstens éénmaal per week wijn te drinken. Hetzelfde gaat op voor aperitieven en long drinks.

Terwijl in de eerste graad nog meer dan de helft van de jongeren tijdens die periode geen alcohol dronk, heeft 90.2% van de derde graad dit wel gedaan (tabel 4b). Bijna de helft van de leerlingen van de derde graad (48.9%) dronk het afgelopen jaar regelmatig alcohol.

Wanneer we naar de verschillen tussen de vijf onderwijsvormen kijken, valt onmiddellijk op dat het ASO vooral minder regelmatige alcoholdrinkers kent, maar wel meer occasionele alcoholdrinkers en dat het KSO een laag percentage niet-drinkers heeft (tabel 4c). Het deeltijds onderwijs scoort het hoogst wat betreft het percentage regelmatige alcoholdrinkers en het laagst wat betreft het percentage occasionele drinkers.

Het percentage meisjes dat het voorbije jaar geen alcohol heeft gedronken ligt iets hoger dan dat van de jongens (30.1% versus 25.5%) (tabel 4d). Meisjes drinken eerder occasioneel alcohol (50.0% tegenover 38.6% van de jongens), terwijl meer jongens dit regelmatig doen (35.9% tegenover 19.9% van de meisjes).

Prevalentie en frequentie van medicatiegebruik

Meer dan de helft van de jongeren (55.0%) heeft het afgelopen jaar occasioneel medicatie gebruikt en 7.0% deed dit regelmatig (tabel 5a). 38.0% heeft tijdens deze periode geen medicatie gebruikt. In tabel 7 kunnen we lezen dat de jongeren vooral pijnstillers gebruiken.

Tabel 8 bevat de frequentie van gebruik van de verschillende soorten medicatie. Hieruit blijkt dat slechts 7.8% van de jongeren die pijnstillers hebben genomen tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging dit minstens éénmaal per week deed.

[3] Dit wil dus zeggen dat van alle jongeren die zeggen dat ze het afgelopen jaar alcohol hebben gedronken, 39.5% regelmatig bier dronk; enz... .

LET WEL : DEZE GEGEVENS GEVEN AAN HOE VAAK DE LEERLINGEN DIE ZEGGEN DAT ZE HET AFGELOPEN JAAR MEDICATIE HEBBEN GEBRUIKT IN DEZE PERIODE EEN BEPAALD MEDICAMENT HEBBEN GENOMEN. DE PERCENTAGES ZIJN DUS NIET BEREKEND OP DE TOTALE GROEP LEERLINGEN.

Hoewel de andere geneesmiddelen in verhouding door minder jongeren werden gebruikt, blijkt dat een groter deel van deze relatief kleine groep deze middelen regelmatig innam: van de 2180 jongeren die het afgelopen jaar vermageringsmiddelen gebruikte, nam 45.9% ze minstens éénmaal per week. Voor opwekmiddelen was dit 29.8%, voor kalmeringsmiddelen 20.4% en voor slaapmiddelen 18.7% (tabel 8 en grafiek 4 voor pijnstillers, opwekmiddelen en vermageringsmiddelen).

Opvallend is dat de jongste leerlingen het minst medicatie gebruiken (tabel 5b): de helft van hen (50.7%) gebruikte het voorbije jaar helemaal geen medicatie, terwijl dit in de tweede graad 37.2% is en in de derde graad 27.5%. Over de graden heen is het vooral het occasioneel medicatiegebruik dat toeneemt: twee derde van de derde graad (64.5%) nam in die periode occasioneel medicatie.

Uit tabel 5c blijkt dat het deeltijds onderwijs in verhouding het kleinste percentage medicatiegebruikers telt (55.0%). Anderzijds blijkt dat het deeltijds onderwijs het minste occasionele medicatiegebruikers, maar wel het meeste regelmatige gebruikers kent. De groep occasionele medicatiegebruikers is vrij groot in het ASO, terwijl de groep regelmatige gebruikers er het kleinst is.

In tabel 5d zien we dat in verhouding opvallend meer meisjes dan jongens medicatie gebruikten. Zowel het occasioneel als het regelmatig medicatiegebruik ligt hoger bij de meisjes.

Prevalentie en frequentie van gebruik van illegale drugs

83.0% van de jongeren heeft het afgelopen jaar geen illegale drugs gebruikt; de overige 17.0% deed dit wel: 10.8% deed dit occasioneel en 6.2% op regelmatige basis (tabel 6a en grafiek 2). In tabel 7 zien we dat het voornamelijk gaat om cannabis. Amfetamines, hallucinogenen en XTC, de meest verspreide uitgaansdrugs, worden door minder jongeren gebruikt. In tabel 8 vinden we de gebruiksfrequentie voor de verschillende illegale drugs terug.

LET WEL : DEZE GEGEVENS GEVEN AAN HOE VAAK DE LEERLINGEN DIE ZEGGEN DAT ZE HET AFGELOPEN JAAR EEN BEPAALDE ILLEGALE DRUG HEBBEN GEBRUIKT DIT IN DEZE PERIODE HEBBEN GEDAAN. DE PERCENTAGES ZIJN DUS NIET BEREKEND OP DE TOTALE GROEP LEERLINGEN.

Ook wat betreft de frequentie van gebruik staat cannabis aan de top: 35.7% van de jongeren die het afgelopen jaar cannabis gebruikten, deed dit minstens éénmaal per week. Voor XTC was dit bijvoorbeeld 29.3% en voor amfetamines 24.2% (tabel 8 en grafiek 5 voor cannabis, amfetamines en XTC).

Zoals te verwachten viel, zijn er weinig jongeren uit de eerste graad die tijdens het jaar vóór de bevraging illegale drugs gebruikten (tabel 6b). Er doet zich vooral tussen de eerste en de tweede graad een grote sprong voor in het gebruik van illegale drugs tijdens het voorbije jaar (van 4.3% naar 16.7%). Deze stijging doet

zich meer voor op het vlak van het occasioneel gebruik. In de derde graad is het gebruik van illegale drugs gestegen tot 27.8%. Het occasioneel gebruik blijft er evenwel hoger dan het regelmatig gebruik (17.3% versus 10.5%).

Tussen de onderwijsvormen vinden we enkele in het oog springende verschillen (tabel 6c). Zo blijkt dat slechts 57.5% van de leerlingen van het deeltijds onderwijs en 66.5% van de leerlingen van het KSO het voorbije jaar geen illegale drugs hebben genomen. Verder valt in het deeltijds onderwijs op dat het de enige onderwijsvorm is waar het percentage regelmatige gebruikers van illegale drugs dat van de occasionele gebruikers overtreft, en dit dan nog in ruime mate. Het gebruik van illegale drugs is het laagst in het ASO (12.9%). TSO en BSO verschillen slechts weinig van elkaar wat betreft het gebruik van illegale drugs gedurende het laatste jaar (20.0% versus 21.1%), maar in het BSO vinden we iets meer regelmatige gebruikers.

Uit tabel 6d blijkt dat in verhouding meer jongens dan meisjes illegale drugs hebben gebruikt tijdens het voorbije jaar (21.6% tegenover 12.2%). Zowel het occasioneel als het regelmatig gebruik van illegale drugs ligt hoger bij de jongens.

Gokken

SITUERING VAN DE VRAGEN

Behalve vragen over druggebruik werd er ook een vraag gesteld (vraag 7a, b, c) over spelen voor geld, gokken. In Nederlands onderzoek (van de Meerendonk, 1995[i]) maakt men duidelijk een onderscheid tussen behendigheidsspelen en kansspelen. Behendigheidsspelen zijn spelen waarbij de speler de uitslag kan beïnvloeden. De speler maakt hierbij gebruik van techniek en vaardigheid. Het zijn ook deze twee elementen die de uitslag (score) bepalen. Het is niet mogelijk om met deze spelen geld te verdienen of geld te verliezen. De bekendste voorbeelden zijn de flipperkasten en videospelletjes. Behendigheidsspelen worden niet gerekend onder spelen voor geld.

Daarnaast zijn er de kansspelen. De speler kan bij deze spelen de uitslag niet van te voren beïnvloeden. Het lot bepaalt de uitslag. Een voorbeeld van een kansspel is dobbelen. Kansspelen waarbij geld wordt ingezet om winst te behalen, worden onder het gokken gerekend. Bekende voorbeelden hiervan zijn casinospelen, kansspelautomaten (bijv. fruit-), bingo, het wedden op paarden, de lotto. Eventueel kan men hier het rijtje aanvullen met het kaartspelen voor geld.

Men kan hierbij nog eens het onderscheid maken tussen riskante en niet-riskante kansspelen. Bij riskante kansspelen is de tijd tussen inzet en winst of verlies kort. Een bekend voorbeeld hiervan is de 'subito'. 'Om te winnen moet je krabben' en dit is snel gebeurd. Bij eventuele winst is de verleiding groot om binnen de kortste keren opnieuw een nieuwe 'subito' te kopen. Bij de lotto is de tijd tussen inzet en opbrengst wat groter. Je moet wachten tot er een trekking plaatsvindt vooraleer je weet of je kan rekenen op verlies of winst.

Gokken kan tot problemen leiden. Deze moeilijkheden kunnen ontstaan op financieel en relationeel vlak, problemen op het werk, op school,.... Bijgevolg kan

ook het gokken net zoals roken en drinken een risicogedrag vormen voor jongeren. Het gokgedrag bij jongeren is echter nog maar weinig onderzocht geweest in België. Meestal gaan de bestaande onderzoeken eerder over de karakteristieken bij mensen met gokproblemen in begeleiding. Volgens het CGG Matt Talbot[ii] zouden in België naar schatting zo'n 75.000 tot 100.000 mensen met gokproblemen zijn. Gegevens op nationaal niveau of gemeenschapsniveau inzake jongeren en gokken zijn niet voorhanden.

Prevalentie en frequentie van gokken

Bijna de helft van de jongeren (46.9%) heeft ooit al voor geld gewed, 35.0% heeft ooit al op speelautomaten gespeeld, 34.7% heeft ooit al met de lotto gespeeld en 22.6% heeft al voor geld gekaart (tabel 9a).

In tabel 9b zien we dat de meeste jongeren die ooit al voor geld hebben gespeeld, dit eerder zelden tot maandelijks doen. Met de lotto en op speelautomaten wordt het vaakst gespeeld: respectievelijk 16.2% en 12.1% van de leerlingen die soms op speelautomaten of met de lotto spelen, doen dit frequent (wekelijks of dagelijks).

We zijn tevens nagegaan waar en wanneer de jongeren op speelautomaten spelen.
Uit tabel 9c blijkt dat jongeren dit vooral doen wanneer het kermis is (63.4%), in het weekend (52.0%), tijdens de vakantie (42.5%) of 's avonds in de vrije tijd (23.6%). Slechts een minderheid doet dit overdag, hetzij in, hetzij buiten de schooltijd.
De jongeren spelen vooral op café op speelautomaten (62.7%), op de kermis (55.4%) en in het lunapark (53.7%) (tabel 9c). 15.4% zegt in de sportkantine te spelen.

Aangezien het spelen voor geld door een minderheid van de jongeren gebeurt, hebben we hier geen vergelijkingen getroffen tussen de verschillende graden of onderwijsvormen of tussen jongen en meisjes.

Motieven voor het (niet-)gebruik van illegale drugs

SITUERING VAN DE VRAGEN

Vraag 16a en b gaat na wat de heersende opinies zijn van jongeren over het al dan niet gebruiken van illegale drugs. De vraag is zodanig gesteld, dat de jongere gaat nadenken over de motieven van andere jongeren. Jongeren die zelf geen illegale drugs gebruiken, zullen waarschijnlijk zichzelf nemen als referentiepunt bij de vraag naar de motieven van niet-gebruik, terwijl illegale druggebruikers dit eerder zullen doen bij de vraag naar motieven van gebruik. Bij de andere vraag is dit net het omgekeerde: daar zullen ze het hebben over de motieven die ze veronderstellen bij andere jongeren.

Aangezien leeftijdsgenoten een steeds belangrijkere rol gaan spelen tijdens de adolescentie, geven de antwoorden op deze vragen ons interessante informatie over welk beeld leeft bij jongeren die geen illegale drugs nemen over illegale druggebruikers en bij illegale druggebruikers over niet-gebruikers. Ze geven indirect ook aan in welke mate jongeren in geval van drugproblemen daadwerkelijk bij elkaar zouden terechtkunnen of ze eerder beperkt zijn tot het eigen kringetje van gebruikers van illegale drugs.

RESULTATEN

Waarom gebruiken jongeren illegale drugs?

Van de totale groep van bevraagde jongeren, die voor het grootste deel bestaat uit jongeren die geen illegale drugs gebruiken, vermoedt 51.9% dat jongeren illegale drugs gebruiken voor de kick (tabel 10a en grafiek 6) en 48.3% denkt dat stoerdoenerij hierin een rol speelt. 42.0% denkt dat het te maken heeft met nieuwsgierigheid. 35.8% meent dat dit gebeurt onder druk van vrienden en op de vijfde plaats wordt vermeld dat ze het doen om zich goed te voelen (20.2%). 19.9% denkt dat ze dit doen om de werkelijkheid te ontvluchten.

Wanneer we gaan kijken of leerlingen uit de drie graden hierop verschillend antwoorden, stellen we vast dat vier van de vijf motieven in de top vijf van elke graad staan, namelijk: 'voor de kick', 'uit nieuwsgierigheid', 'omdat ze onder druk staan van vrienden' en 'om stoer te doen' (tabel 10b). In verhouding duidden wel meer leerlingen uit de eerste graad 'voor de kick', 'om stoer te doen' en 'omdat ze onder druk staan van vrienden' aan, terwijl in de hogere graden nieuwsgierigheid hoger scoort. De leerlingen uit de eerste graad halen als vijfde motief aan dat jongeren illegale drugs gebruiken omdat ze onder stress staan. In de derde graad wordt meer gewezen op het belang van het effect van illegale drugs, namelijk om zich goed te voelen, terwijl in de tweede graad op nummer vijf 'om de werkelijkheid te ontvluchten' staat.

Over de onderwijsvormen heen zijn er drie motieven die terugkomen, met name: 'voor de kick', 'uit nieuwsgierigheid' en 'om stoer te doen' (tabel 10c). De druk van vrienden wordt door relatief minder leerlingen van het deeltijds onderwijs

belangrijk geacht; deze leerlingen menen dat het specifieke effect van illegale drugs en het feit dat ze zich hierdoor goed voelen meer doorwegen als motief om drugs te gebruiken. Meer leerlingen van het KSO en het ASO dan van de andere onderwijsvormen denken dat jongeren illegale drugs gebruiken om de werkelijkheid te ontvluchten.

Er is weinig verschil tussen jongens en meisjes wat betreft de motieven die zij aanhalen waarom jongeren illegale drugs gebruiken (tabel 10d). De vier meest vermelde motieven zijn voor beide geslachten dezelfde: 'voor de kick', 'om stoer te doen', 'uit nieuwsgierigheid' en 'omdat ze onder druk staan van vrienden'. Op nummer vijf staat bij de jongens 'om zich goed te voelen' en bij de meisjes 'om de werkelijkheid te ontvluchten'.

Waarom gebruiken jongeren geen illegale drugs?

Aan de jongeren werd eveneens gevraagd naar de redenen waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken (tabel 11a-d en grafiek 7). Het meest aangekruiste motief is dat ze die niet nodig hebben (55.6%). 50.1% denkt dat jongeren geen drugs gebruiken omdat ze bang zijn om verslaafd te worden, 31.7% meent dat dit te maken heeft met het feit dat illegale drugs gevaarlijk zijn en 29.3% met het feit dat ze een sterke persoonlijkheid hebben, 26.3% veronderstelt dat jongeren geen drugs gebruiken omdat ze bang zijn van hun ouders en 24.8% haalt aan dat dit verband houdt met de dure prijs van illegale drugs (tabel 11a). Slechts 3.6% meent dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze er moeilijk aangeraken.

Tussen de drie graden is er weinig verschil in de items die als antwoord op deze vraag worden aangekruist (tabel 11b). We zien wel dat de motieven die eerder te maken hebben met persoonlijkheidseigenschappen ('omdat ze die niet nodig hebben', 'omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben') meer werden aangeduid door de oudere leerlingen, terwijl de motieven die verband houden met een vorm van angst ('omdat ze bang zijn om verslaafd te worden', 'omdat illegale drugs gevaarlijk zijn, 'omdat ze dan de controle over zichzelf verliezen') meer worden aangehaald door de jongste leerlingen.

In tabel 11c vinden we de antwoorden op deze vraag terug per onderwijsvorm. Ook hier zijn de resultaten nogal gelijklopend. Enkele verschillen zijn: dat de leerlingen van het ASO en het KSO de hoge prijs van illegale drugs minder als een motief zien om geen illegale drugs te gebruiken en in dit verband meer belang hechten aan het hebben van een sterke persoonlijkheid dan de leerlingen uit de andere onderwijsvormen; dat het belang van een sterke persoonlijkheid door relatief minder leerlingen van het BSO en het deeltijds onderwijs wordt erkend als motief en dat in verhouding minder leerlingen van het KSO menen dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze denken dat ze gevaarlijk zijn. Verder valt op dat de leerlingen van het deeltijds onderwijs en van het BSO aan schrik voor de ouders meer belang toekennen dan de andere leerlingen en dat duidelijk minder leerlingen uit het deeltijds onderwijs het motief 'omdat ze die niet nodig hebben' een belangrijk motief vinden om geen illegale drugs te gebruiken.

Jongens en meisjes halen ongeveer dezelfde motieven aan waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken (tabel 11d). Er zijn wel verschillen in de volgorde

waarin ze worden vermeld. Zo heeft 60.8% van de meisjes aangeduid dat jongeren dit niet doen omdat ze geen drugs nodig hebben tegenover 50.2% van de jongens. Bij de jongens staat de angst om verslaafd te worden op nummer 1. Zij schatten schrik voor de ouders eveneens groter in dan de meisjes en hechten meer belang aan de dure prijs van illegale drugs als motief om het niet te gebruiken. Meisjes schatten de invloed van een sterke persoonlijkheid in dit verband ook hoger in.

Externe en interne controlefactoren: de school en de leerling

SFEER OP SCHOOL EN IN DE KLAS

Situering van de vragen

De **sfeer op school** bepaalt voor een groot stuk hoe de ondersteuning van vaardigheden die belangrijk zijn bij drugpreventie wordt ervaren (bijv. opkomen voor je mening, leren 'neen' zeggen, problemen oplossen,...). Een positief schoolklimaat draagt hiertoe bij. Uit onderzoek[iii] blijkt dat wanneer een jongere zich niet thuis voelt op school, dit een verhoogd risico kan betekenen voor alcohol- en ander drugmisbruik.

In concreto hebben we door middel van 15 items (vraag 10) gepeild hoe leerlingen zich voelen op school, in de klas, wat zij van hun schoolwerk vinden en in welke mate zij opkomen voor hun ideeën, gevoelens, meningen. We spreken hier van een 4-tal dimensies. Daarnaast hebben we ook gepeild naar de activiteiten op school tijdens de middag (vragen 8 en 9): wat willen jongeren graag tijdens de middag doen en in welke mate kan de school hieraan tegemoet komen? De middagactiviteiten vormen - naast het contact tussen leerkrachten en leerlingen, leerkrachten en leerlingen onderling, tussen directie en leerlingen, de infrastructuur van de school, de prestatiegerichtheid, de leerlingenbegeleiding, het schoolbeleid en de participatie aan het schoolbeleid - één van de factoren die mede het schoolklimaat bepalen.

Resultaten

school- en klassfeer

De meeste jongeren die werden bevraagd (92.3%) schieten goed op met hun klasgenoten en 86.2% vindt dat zijn of haar klasgenoten behulpzaam genoeg zijn (tabel 12a en grafiek 13).
79.5% van de leerlingen voelt zich goed op school (grafiek 12). 39.6% heeft geen zin om naar school te gaan. Dit zegt niet noodzakelijk iets over de sfeer op de scholen, maar kan verband houden met bijvoorbeeld schoolmoeheid. 17.1% van de jongeren zou liever op een andere school zitten.
De meeste jongeren zijn assertief genoeg (grafiek 14): 86.6% durft voor zijn mening uit te komen in de klas, 87.5% durft tegen een leraar in te gaan wanneer deze hem of haar vals beschuldigt en slechts 11.8% voelt zich verlegen als de leraar iets vraagt. Een opvallend gegeven is dat meer dan de helft van de jongeren (53.6%) het vervelend vindt om voor de klas te komen.
Wat betreft het schoolwerk vindt 45.4% van de jongeren dat de meeste vakken vervelend zijn en slechts 27.5% beleeft plezier aan het werk voor school (grafiek 15). 66.8% vindt dat er te weinig prettige dingen gedaan worden op school. Bovendien vindt 51.7% van de jongeren dat de leerkrachten te weinig met hen babbelen.

In tabel 12b zien we dat op de dimensie 'zich goed voelen in de klas' weinig verschillen zijn tussen de drie graden. Het enige (zeer kleine) verschil is dat iets minder jongere leerlingen zeggen dat ze weinig vrienden of vriendinnen in de klas hebben, maar dat deze leerlingen de behulpzaamheid van hun klasgenoten iets lager inschatten dan de oudere leerlingen.
In de tweede en de derde graad zijn er meer leerlingen die geen zin hebben om naar school te gaan of die liever op een andere school zouden zitten en minder die zich goed voelen op school.
De assertiviteit neemt ook toe met de leeftijd. De leerlingen van de tweede graad vinden het vervelender om voor de klas te komen dan de andere leerlingen. In alle graden geldt dit voor meer dan de helft van de leerlingen.
Wat betreft het werk op school is de interesse het grootst in de eerste graad: hier vinden meer leerlingen de meeste vakken niet vervelend, hebben opvallend meer leerlingen plezier in het werk op school en vinden veel meer leerlingen dat ze op school genoeg prettige dingen doen. Het blijft hier wel telkens gaan om minder dan de helft van de leerlingen. In alle graden vindt een groot deel van de jongeren bovendien dat de meeste leerkrachten te weinig met hen babbelen. Deze mening wordt het meest onderschreven door de tweede graad, waar 57.0% van de leerlingen dit vindt. Enkel in de eerste graad betreft dit cijfer minder dan de helft van de leerlingen, nl. 43.4%.

Tussen de vijf onderwijsvormen is er een aantal opvallende verschillen (tabel 12c). Zo springt in het oog dat de leerlingen van het ASO zich het best op school voelen en meer zin hebben om naar school te gaan dan de leerlingen van de andere onderwijsvormen. Deze leerlingen schieten ook het best op met hun klasgenoten, maar ze zijn wel het minst assertief. Vrij veel leerlingen van het ASO vinden bovendien dat de leerkrachten te weinig met hen babbelen.
Bij de leerlingen van het TSO springen de items in verband met het schoolwerk het meest in het oog. Het TSO bevat in verhouding de meeste leerlingen die de vakken op school vervelend vindt en de minste die van mening zijn dat op school genoeg prettige dingen worden gedaan of die plezier hebben in het schoolwerk. Bovendien is het percentage leerlingen dat vindt dat de leerkrachten te weinig met hen praten er ook het grootst. Het TSO kent wel het kleinste percentage leerlingen dat zegt dat de meeste klasgenoten beter met elkaar dan met hem of haar opschieten of die beweren dat ze in de klas weinig vrienden of vriendinnen hebben.
War betreft het schoolwerk zijn de leerlingen van het deeltijds onderwijs het meest enthousiast: 45.3% vindt dat er genoeg prettige dingen worden gedaan op school en 43.9% heeft plezier in het werk voor school. Enkel op de vraag of ze de meeste vakken vervelend vinden, antwoorden niet de meeste leerlingen uit het deeltijds onderwijs negatief. Het deeltijds onderwijs telt in verhouding de minste leerlingen die zich goed op school voelen en de meeste die zeggen dat ze geen zin hebben om naar school te gaan. Anderzijds zou slechts een klein percentage van de leerlingen liever op een andere school zitten.
De leerlingen van het BSO schieten het minst goed op met hun medeleerlingen en verwachten minder dan in de andere onderwijsvormen dat ze op de hulp van hun klasgenoten kunnen rekenen indien dit nodig zou blijken. Het BSO telt ook relatief gezien de meeste leerlingen die liever op een andere school zouden zitten. De leerlingen in het BSO voelen zich niet zo assertief en aan het voor de klas moeten

verschijnen tillen zij het zwaarst van alle leerlingen.
In het KSO is er een ongerijmdheid wat betreft de sfeer in de klas. Hoewel meer leerlingen dan in de andere onderwijsvormen vinden dat de klasgenoten beter met elkaar opschieten of dat ze weinig vrienden of vriendinnen hebben in de klas, scoort deze onderwijsvorm middelmatig op het item 'ik kan goed met mijn klasgenoten opschieten' en zeer hoog op de vraag naar de te verwachten hulp van klasgenoten. De sfeer op school is er vrij goed, zeker wat betreft de schoolkeuze: slechts 13.0% zou liever op een andere school zitten. De leerlingen van het KSO zijn het meest assertief van alle leerlingen en vinden het minst dat de vakken op school vervelend zijn.

In tabel 12d staan de antwoorden van de jongens en de meisjes op deze vragen. Wat betreft het zich goed voelen in de klas zijn er geen verschillen tussen beide seksen; wat betreft de schoolsfeer wel: meer jongens hebben geen zin om naar school te gaan en voelen zich niet goed op school, terwijl anderzijds meer meisjes effectief liever op een andere school zou zitten. De jongens zijn assertiever dan de meisjes. Meer jongens dan meisjes vinden de meeste vakken vervelend en hebben meestal geen plezier in het schoolwerk. Er is weinig verschil op de items 13 en 14: 'ik vind dat we op school genoeg prettige dingen doen' en 'ik vind dat de meeste leerkrachten te weinig met ons babbelen'.

Middagactiviteiten

75.0% van de jongeren antwoordt positief op de vraag of ze op school graag meer of andere middagactiviteiten zouden georganiseerd zien (tabel 13a en grafiek 16). Uit tabel 13b blijkt dat deze reactie iets minder komt van de leerlingen van de derde graad en iets meer van de tweede graad.
Bij vergelijking van de onderwijsvormen zien we dat de interesse in meer of andere middagactiviteiten afneemt van het ASO, over het TSO, het BSO, het KSO en het deeltijds onderwijs (tabel 13c).
Verder is er een verschil tussen jongens en meisjes: de laatsten zijn iets minder vragende partij (tabel 13d).

Meer dan de helft van alle jongeren zou graag surfen op internet (57.7%) of sporten (50.9%) als middagactiviteit (tabel 14a). Verder is er ook interesse voor muziekactiviteiten (30.8%) en kortfilms (29.3%) en zou 27.2% graag computerprogramma's aanleren.

Deze vijf middagactiviteiten nemen in de drie graden de top 5 in, zij het niet steeds in dezelfde volgorde (tabel 14b). Zo is sport het meest populair in de eerste graad, in die mate zelfs dat het meer werd aangeduid als surfen op internet, dat in de tweede en de derde graad de meest gekozen middagactiviteit is. De leerlingen van de eerste graad zijn ook meer geïnteresseerd in het aanleren van computerprogramma's, maar minder in activiteiten met muziek dan de leerlingen van de tweede en de derde graad. Opvallend is ook het feit dat meer leerlingen van de derde graad hebben aangekruist dat ze helemaal geen middagactiviteiten wensen. Dit kan verband houden met het feit dat in veel scholen de leerlingen van de derde graad 's middags buiten mogen. De middagpauze buiten de schoolmuren doorbrengen kan aantrekkelijker zijn dan een activiteit op school zelf.

Ook in de vijf onderwijsvormen staat surfen op het internet op nummer één, weliswaar met zeer verschillende percentages (tabel 14c): 60% van het ASO en TSO heeft deze activiteit aangeduid, tegenover iets minder dan de helft in het BSO en het KSO en slechts 39.0% in het deeltijds onderwijs. In deze laatste onderwijsvorm is het percentage voor het antwoord 'geen' ook opvallend hoger dan in de andere onderwijsvormen, nl. 29.4%. Sport werd het meest aangekruist door de leerlingen van het ASO (tweede plaats, 58.1%). Het percentage leerlingen dat zich interesseert voor sport als middagactiviteit, daalt over TSO, BSO en KSO naar het deeltijds onderwijs, waar het weliswaar wel op de tweede plaats staat, maar slechts met 29.8%. Kortfilms bekijken geniet de meeste belangstelling in het KSO, wat niet verwonderlijk is gezien hun opleiding. Het aanleren van computerprogramma's is populairder in het ASO en het TSO, maar komt niet in de top vijf van het deeltijds onderwijs voor. In het ASO en het BSO zijn de leerlingen het meest te vinden voor muziekactiviteiten. Het KSO heeft als enige onderwijsvorm dansen in haar top 5 staan, wat te verklaren valt uit het feit dat twee derde van haar populatie uit meisjes bestaat. Verder valt het op dat de interesse in de leerlingenraad het grootst is in het ASO en het KSO en dat een aantal activiteiten gericht op creativiteit meer door de leerlingen van het KSO, en in mindere mate ook door ASO-leerlingen, werd aangeduid.

Met uitzondering van dansen, dat voornamelijk door meisjes werd aangeduid, en het aanleren van computerprogamma's, dat meer door jongens werd gekozen, hebben jongens en meisjes interesse laten blijken voor dezelfde middagactiviteiten (tabel 14d). Toch doen zich enkele accentverschillen voor. Zo hebben in verhouding meer meisjes muziekactiviteiten aangekruist en meer jongens surfen op internet.

SCHOOLREGLEMENT

Regels maken deel uit van een drugbeleid op school. Ze vormen een belangrijk instrument voor leerlingen, leerkrachten, directie, PMS, ouders om duidelijkheid te scheppen over het beleid van de school. Vaak staan deze regels en afspraken in het schoolreglement. Daarom is het van belang te vragen aan de leerlingen of zij het schoolreglement ooit gelezen hebben (vraag 18 en 19) en of ze ook weten wat erin staat (vraag 20, 21). Verder wordt er gepeild naar wat de leerlingen zelf vinden van de regels over drugs en druggebruik op school (vragen 22-26). De achterliggende doelstelling van deze vragen is dat ze de school de kans bieden om met de leerlingen het schoolreglement te bespreken. Dit wil zeggen dat de school aan de leerlingen de regels toelicht en motiveert, terwijl ze de mate waarin en de wijze waarop de leerlingen inspraak kunnen krijgen zelf bepaalt.

Kennis

76.5% van alle bevraagde jongeren heeft ooit het schoolreglement helemaal of gedeeltelijk gelezen (tabel 15a en grafiek 17). Iets meer leerlingen uit de eerste graad hebben het helemaal gelezen (tabel 15b). In de tweede graad hebben het minste leerlingen het ooit gelezen.
Het deeltijds onderwijs telt in verhouding het grootste aantal leerlingen dat het schoolreglement ooit volledig heeft gelezen, maar tevens het grootste aantal

leerlingen dat het helemaal niet heeft gelezen (tabel 15c). Het ASO telt het minste leerlingen die het nooit hebben gelezen, maar tevens ook de meeste die het slechts gedeeltelijk hebben gelezen. In het TSO hebben relatief gezien het minste leerlingen het reglement helemaal gelezen.
Opvallend meer jongens dan meisjes hebben het schoolreglement helemaal niet gelezen (tabel 15d). Meer meisjes hebben het zowel volledig als deels doorgenomen.

Er werd aan de jongeren ook gevraagd of er volgens hen iets over druggebruik in het schoolreglement is opgenomen.
64.6% van de jongeren die zeggen dat ze het schoolreglement hebben gelezen, meent dat er iets in staat over druggebruik (tabel 16a en grafiek 17). 34.0% zegt dit niet te weten en 1.4% zegt dat dit niet het geval is.
In tabel 16b zien we dat vooral de leerlingen van de eerste graad het antwoord op deze vraag niet weten. Verder valt in deze tabel op dat meer en meer leerlingen met het ouder worden denken of weten dat er bepalingen omtrent drugs in het reglement staan.
Van ASO over TSO, BSO, KSO en deeltijds onderwijs stijgt het percentage leerlingen dat denkt dat er iets over drugs in het schoolreglement is opgenomen en daalt het percentage dat verklaart dit niet te weten (tabel 16c).
Er zijn tenslotte meer jongens dan meisjes die menen dat er regels over drugs in het reglement staan en meer meisjes dan jongens die dit niet weten (tabel 16d).

Aan diegenen die verklaarden dat er regels over drugs in het schoolreglement vermeld zijn, werd ook de vraag gesteld of deze dan gaan over tabak, alcohol, medicatie of illegale drugs.
57.9% denkt dat er regels over roken instaan en 49.0% meent dat dit het geval is voor illegale drugs. 46.8% meent te weten dat er iets instaat over alcohol en 11.4% denkt dat ook medicatie erin is opgenomen (tabel 17a).
Met het toenemen van de leeftijd menen meer en meer leerlingen dat in het schoolreglement regels staan over roken, alcohol en illegale drugs (tabel 17b). Dit is niet het geval voor medicatie: in de drie graden zijn er in verhouding ongeveer even veel leerlingen die denken dat er niets over medicatie in het reglement staat.
Ook tussen de onderwijsvormen zijn er verschillen (tabel 17c). In het deeltijds onderwijs bijvoorbeeld meent het grootste deel van de leerlingen die het reglement hebben gelezen (70.8%) dat de regels over illegale drugs gaan en 69.9% denkt dat ze over alcohol handelen. Anderzijds vinden we in het deeltijds onderwijs ook het minste leerlingen terug die denken dat de regels over alcohol handelen (37.6%). Dit in tegenstelling tot het KSO, waar 70.6% van de leerlingen denkt dat de regels alcohol betreffen. In het ASO denken het minst aantal leerlingen dat de regels over alcohol, medicatie of illegale drugs gaan. De grootste groep in alle onderwijsvormen, met uitzondering van het deeltijds onderwijs, zegt dat de regels over roken handelen.
Meer jongens dan meisjes denken dat er regels over roken, alcohol, medicatie of illegale drugs in het schoolreglement staan (tabel 17d).

Meningen van de jongeren

duidelijk omschreven?

Van alle leerlingen die het schoolreglement hebben gelezen, vindt 52.3% het voldoende duidelijk omschreven; 43.7% vindt het niet helemaal duidelijk en 4.0% helemaal niet (tabel 18a en grafiek 17).
De leerlingen van de tweede graad hebben de meeste vragen bij de duidelijkheid van het schoolreglement (tabel 18b): 52.0% vindt het niet duidelijk genoeg omschreven. Dit is iets hoger dan in de andere twee graden.
Wat betreft de diverse onderwijsvormen, komt er een verrassend resultaat naar boven (tabel 18c): in het deeltijds onderwijs blijken het minste leerlingen te zijn die helemaal geen vragen hebben bij het schoolreglement en in het ASO de meeste.
In tabel 18d zien we dat jongens en meisjes zich weinig van elkaar onderscheiden bij deze vraag.

eens met de regels over drugs?

Aan de jongeren werd ook gevraagd in hoeverre ze het eens zijn met de bestaande regels over drugs op school. Meer dan de helft van hen (60.2% en grafiek 17) antwoordt dat ze het er volledig mee eens zijn, 29.6% heeft kritiek op deze regels en 10.2% is er helemaal niet mee akkoord (tabel 19a).
Wanneer we kijken naar de drie graden, valt op dat veel meer leerlingen uit de eerste graad het volledig eens zijn met de regels hierover, maar ook iets meer leerlingen die het er helemaal niet mee eens zijn (tabel 19b). De leerlingen van de tweede en de derde graad zijn meer genuanceerd in het formuleren van hun mening.
De leerlingen van het ASO zijn het in verhouding het meest eens met de regels over drugs en die van het deeltijds onderwijs het minst (tabel 19c). Het KSO telt relatief de meeste leerlingen die het er gedeeltelijk mee eens zijn.
Slechts 7.2% van de meisjes is het helemaal niet eens met de heersende regels over drugs tegenover 13.1% van de jongens (tabel 19d). Er zijn verder ook meer meisjes die volledig achter deze regels staan. De jongens hebben hierop iets meer aan te merken.

bespreekbaarheid van het thema drugs

Een andere vraag handelde over de bespreekbaarheid van het thema 'legale en illegale drugs' op school. 59.5% van de bevraagde jongeren is van mening dat dit thema voldoende bespreekbaar is, maar 40.5% vindt dat dit niet het geval is (tabel 20a en grafiek 17).
De leerlingen van de eerste graad vinden het thema drugs meer bespreekbaar dan de leerlingen van de twee hogere graden (tabel 20b).
In het deeltijds onderwijs en het BSO hebben meer leerlingen het gevoel dat dit thema voldoende bespreekbaar is dan in de andere drie onderwijsvormen (tabel 20c). In het ASO is dit cijfer het laagst van alle onderwijsvormen.
Tussen jongens en meisjes is er op dit vlak geen echt verschil op te merken (tabel 20d).

zelfde regels voor leerkrachten en leerlingen?

De overgrote meerderheid (86.8%) vindt dat dezelfde regels moeten gelden voor zowel leerlingen als leerkrachten (tabel 21a en grafiek 17).
Hoe ouder de leerlingen, des te meer zijn ze deze mening toegedaan (tabel 21b).
In het BSO en het deeltijds onderwijs zijn minder leerlingen dan in de andere onderwijsvormen die dezelfde regels voor leerkrachten als voor leerlingen wensen (tabel 21c).
Jongens en meisjes hebben hierover ongeveer dezelfde mening (tabel 21d).

roken en drinken bij bepaalde gelegenheden

Twee derde van de jongeren (66.7%) vindt dat roken mogelijk moet zijn bij bepaalde gelegenheden op de school, zoals schoolreizen of feestjes, maar dit aandeel daalt tot 55.2% wanneer het gaat om het drinken van alcohol (tabel 22a). Wanneer we kijken naar de antwoorden op deze vraag per graad, vallen onmiddellijk de verschillen op (tabel 22b). In de eerste graad bijvoorbeeld is 65.7% van de leerlingen *tegen* het roken en 66.1% *tegen* het drinken van alcohol bij dergelijke gelegenheden. In de tweede en de derde graad daarentegen is maar liefst 71.2% respectievelijk 89.6% van de leerlingen voorstander van roken bij bepaalde gelegenheden. Ook ten opzichte van alcohol drinken staat een meerderheid van beide hoogste graden positief; de derde graad nog meer uitgesproken (71.9%) dan de tweede graad (56.5%).
Het deeltijds onderwijs is het meest van alle onderwijsvormen een pleitbezorger voor het roken bij bepaalde gelegenheden, gevolgd door het KSO, het BSO en het TSO (tabel 22c). Opmerkelijk minder leerlingen van het ASO zijn hier voorstander van. Ook wat betreft de mogelijkheid om alcohol te drinken bij dergelijke gelegenheden zijn de leerlingen van het deeltijds onderwijs, samen met die van het KSO, de belangrijkste vragende partij: 66.8% respectievelijk 66.6% van hen zou dit graag zo zien. Voor de andere onderwijsvormen situeert dit cijfer zich rond 55%.
Tussen jongens en meisjes is er geen noemenswaardig verschil op het vlak van roken bij bepaalde gelegenheden, maar wel op dat van alcohol drinken, dat meer gevraagd wordt door jongens dan door meisjes (tabel 22d).

roken en drinken op bepaalde plaatsen

De jongeren hanteren duidelijk andere normen wanneer het gaat over roken en alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school (tabel 23a). 58.2% van hen vindt dat het mogelijk moet zijn om op bepaalde plaatsen op school een sigaretje op te steken, maar 83.5% vindt dat het niet kan dat op bepaalde plaatsen op school alcohol wordt geconsumeerd.
Er is vooral een verschil tussen de eerste graad en de twee andere graden wat betreft de aanvaardbaarheid van roken op school: slechts iets meer dan een derde van de eerste graad (34.8%) is hiervan voorstander, tegenover 64.7% van de tweede graad en 71.3% van de derde graad (tabel 23b). Op het vlak van alcohol drinken springt de tweede graad eruit: minder leerlingen zijn hier tegen het drinken van alcohol op bepaalde plaatsen op school.
Er zijn ook voor deze vraag verschillen te bespeuren tussen de diverse onderwijsvormen (tabel 23c). Zo wil 48.1% van de leerlingen in het ASO kunnen roken op bepaalde plaatsen op school, wat erg weinig is in vergelijking met de andere

onderwijsvormen (64.9% tot 90.7%). De cijfers liggen minder ver uit elkaar voor alcohol drinken: in het deeltijds onderwijs zijn hiervoor net iets minder tegenstanders.
Uit tabel 23d blijkt dat in verhouding meer jongens willen kunnen roken of alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school dan meisjes.

Externe en interne controlefactoren: vrijetijd en de leerling

SITUERING VAN DE VRAGEN

Naast de school zijn er nog andere factoren die het druggebruik direct dan wel indirect kunnen beïnvloeden. Onder deze factoren verstaan we de kennis en opvattingen die men heeft over drugs en druggebruik, de vriendengroep, de groepsdruk, de subcultuur, het aanbod aan drugs, de samenleving waarin we leven, enzovoort. De kennis van de invloed van deze factoren moet ons in staat stellen om preventie-initiatieven in verband met drugmisbruik te ontwikkelen[iv].

Het onderzoek van Lo en Globetti (1995)[v] spreekt van interne en externe controlefactoren bij middelengebruik, in casu marihuana. De auteurs zijn van mening dat deze controlefactoren verantwoordelijk zijn voor het begin en de frequentie van het gebruik van illegale drugs. De interne controlefactoren hebben meestal betrekking op productkennis en opinies omtrent druggebruik, terwijl de externe factoren onder meer de extracurriculaire activiteiten, de afkeurende houding van leeftijdsgenoten ten aanzien van middelengebruik, het aantal keren dat men op een plaats is geweest waar illegale drugs werden gebruikt en de beschikbaarheid van drugs omvat. In de volgende paragrafen wordt dieper ingegaan op deze facetten.

De vragen over vrije tijd handelen in hoofdzaak over de plaats waar de jongeren hun vrije tijd doorbrengen (vraag 5). Jongeren die hun vrije tijd vaker buitenshuis doorbrengen, zouden meer in aanraking komen met andere levensstijlen en gewoonten, waaronder bijvoorbeeld (illegaal) druggebruik. Onderzoek heeft aangetoond dat er bijvoorbeeld een relatie bestaat tussen de leerlingen die regelmatig uitgaan en alcoholgebruik. Ook met illegaal druggebruik bleek er een samenhang te zijn[vi]. Daarom wordt in de vragenlijst ook gepeild naar hoe vaak de leerlingen zijn uitgegaan de afgelopen maand en wanneer dit gebeurde (vraag 6). Veel hangt verder ook af van het soort activiteit dat deze jongeren doen tijdens hun vrije tijd[vii].

RESULTATEN

Plaats van vrijetijdsbesteding

Het grootste deel van de jongeren (49.4%) brengt zijn of haar vrije tijd even vaak thuis als buitenshuis door, 22.2% is meer buitenshuis en iets meer jongeren zijn vaker thuis (28.4%) (tabel 24a).
Met het stijgen van de graad neemt ook het percentage jongeren toe dat zijn of haar vrije tijd het meest buitenshuis doorbrengt (tabel 24b).
De leerlingen van het ASO brengen opvallend meer hun vrije tijd thuis door dan de andere leerlingen en die van het deeltijds onderwijs meer buitenshuis (tabel 24c).
Iets meer jongens dan meisjes spenderen hun vrije tijd het meest buitenshuis, terwijl meer meisjes hun vrije tijd evenredig verdelen over thuis en buitenshuis (tabel 24d).

Frequentie en tijdstip

82.7% van de jongeren is de maand voorafgaand aan de bevraging uitgeweest en 17.3% niet (tabel 25a).
Vanzelfsprekend neemt het percentage leerlingen dat die maand is uitgeweest toe met de graad (tabel 25b). Zo zien we dat in de eerste graad ongeveer tweederde van de leerlingen is uitgeweest (64.7%) tegenover 95.9% in de derde graad.
Het deeltijds onderwijs en het KSO tellen de meeste leerlingen die de maand voorafgaand aan de bevraging zijn uitgeweest en die van het ASO de minste (tabel 25c).
Er is wat deze vraag betreft geen verschil tussen jongens en meisjes (tabel 25d).

63.6% van de jongeren is in die periode één of meerdere keren in het weekend uitgeweest en de helft (50.0%) is tijdens de week geen enkele keer uitgeweest (tabel 26a en grafiek 8).
Hoe ouder de leerlingen, hoe meer en hoe vaker ze uitgaan, zowel tijdens de week als in het weekend (tabel 26b). Zo zien we bijvoorbeeld dat 67.5% van de leerlingen van de derde graad wel eens uitgaan tijdens de week, tegenover 31.5% van de leerlingen van de eerste graad.
Uit tabel 26c kunnen we afleiden dat meer leerlingen van het KSO en het deeltijds onderwijs uitgaan, zowel in de week als tijdens het weekend, en dat zij dit ook frequenter doen dan de leerlingen uit de andere onderwijsvormen. De leerlingen van het ASO daarentegen gaan opvallend minder uit dan de leerlingen uit de andere onderwijsvormen.
Tussen jongens en meisjes is er ook weinig verschil wat betreft de frequentie van uitgaan (tabel 26d). Er zijn minder meisjes dan jongens die meermaals uitgaan in de week en meer meisjes die niet uitgaan in de week.

Externe en interne controlefactoren: de rol van de omgeving

SITUERING VAN DE VRAGEN

Vraag 15 onderzoekt het aantal keren dat iemand op een plaats is geweest waar illegale drugs werden gebruikt. Vraag 17a-d peilt naar de mening van significante anderen met betrekking tot het veronderstelde druggebruik. Volgens Lo en Globetti (1995) speelt het feit of men al op een plaats is geweest waar illegale drugs worden gebruikt naast andere factoren een rol in het eigen gebruik van illegale drugs. Zij zijn bovendien tot de vaststelling gekomen dat de mate waarin de vriendengroep het druggebruik van de respondent afkeurt een positieve invloed heeft op het niet-gebruik van -in dit geval - het roken van marihuana.

RESULTATEN

Plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt

58.9% van alle bevraagde jongeren is ooit al eens op een plaats geweest waar illegale drugs worden gebruikt of verkocht (tabel 27a en grafiek 9). 18.5% komt zelfs minimaal één keer per week op dergelijke plaatsen.
Hoe ouder de leerlingen, hoe groter de kans dat ze ooit al eens op een dergelijke plaats zijn geweest en hoe groter de kans dat dit frequenter gebeurt (tabel 27b). Zo komt bijna één derde van de leerlingen van de derde graad (30.9%) vaak op een dergelijke plaats, terwijl 67.9% van de leerlingen van de eerste graad daar nog nooit zijn geweest.
Het KSO telt slechts 21.3% van de leerlingen die nog nooit op een plaats zijn geweest waar illegale drugs worden gebruikt of verkocht (tabel 27c). Zowat één derde van de leerlingen van het KSO komt vaak op dergelijke plaats (32.3%). In het deeltijds onderwijs is dit zelfs 43.8%, maar daar zijn er anderzijds ook meer leerlingen die er nog nooit zijn geweest (26.2%). In het ASO is iets minder dan de helft van de leerlingen (46.4%) nog nooit op een dergelijke plaats geweest en slechts 13.0% komt er vaak.
Tussen jongens en meisjes is er ook een verschil, vooral wat betreft de uiterste antwoorden op deze vraag (tabel 27d): het percentage meisjes dat nog nooit op een plaats is geweest waar illegale drugs worden gebruikt of verkocht is groter dan van de jongens, maar de jongens hebben een hoger percentage dat daar vaak komt.

De rol van de vriendengroep

Daarnaast is er nog de invloed van vrienden. In de vragenlijst wordt gepeild naar hoe jongeren denken dat hun beste vrienden zouden reageren wanneer ze cannabis zouden proberen of gebruiken (tabel 28a en grafiek 10).

In tabel 28a zien we dat het grootste deel van de jongeren verwacht dat hun beste vrienden zowel proberen als gebruik zouden afkeuren. Het ligt in de lijn van de verwachtingen dat meer jongeren afkeuring verwachten bij gebruik dan bij

proberen (respectievelijk 73.3% en 62.5%). Een belangrijk deel denkt wel dat hun beste vrienden hierop helemaal niet zouden reageren: 27.2% denkt dat dit zou gebeuren bij proberen van cannabis en 19.3% bij gebruik. Tenslotte is er een aantal jongeren dat van hun beste vrienden een goedkeuring verwacht. 10.3% verwacht dit bij proberen en 7.4% bij gebruik van cannabis.
In tabel 28b worden de antwoorden van de leerlingen per graad vergeleken. Hieruit kunnen we afleiden dat naarmate de leerlingen ouder zijn, meer onder hen menen dat hun beste vrienden niet of goedkeurend zouden reageren bij proberen of gebruik van cannabis. Zo blijkt bijvoorbeeld dat meer dan één derde van de leerlingen van de derde graad denkt dat hun beste vrienden niet zouden reageren indien zij cannabis zouden proberen (35.7%) en slechts de helft (49.6%) verwacht een afkeurende reactie. Het verschil in verwachte reactie tussen proberen en gebruik van cannabis blijft wel bestaan in de drie graden.
De resultaten van de verschillende onderwijsvormen kunnen grosso modo samengenomen worden in drie grote groepen: het ASO, het TSO en het BSO, en het KSO en het deeltijds onderwijs (tabel 28c). Het ASO springt eruit als aparte groep omdat - in vergelijking met de andere onderwijsvormen - opvallend meer leerlingen hier een afkeuring menen te krijgen en minder leerlingen denken dat hun beste vrienden niet zouden reageren op het proberen of gebruik van cannabis of het zouden goedkeuren. Het KSO en het deeltijds onderwijs vormen het andere uiterste: hier denken meer leerlingen dat hun beste vrienden op proberen of gebruik van cannabis niet of goedkeurend zouden reageren en minder dan de helft denkt dat ze het zouden afkeuren. Enkel bij gebruik van cannabis verwacht meer dan de helft van de leerlingen van het KSO een afkeuring. Het TSO en het BSO, waar nog meer dan de helft van de leerlingen een afkeuring verwacht, situeert zich hier ergens tussenin.
De grootste verschillen vinden we terug tussen jongens en meisjes (tabel 28d): Meisjes verwachten significant meer dat hun beste vriend(inn)en het zouden afkeuren indien zij cannabis zouden proberen of gebruiken, terwijl meer jongens menen dat hun vrienden hierop niet of goedkeurend zouden reageren.

De rol van de ouders

Dezelfde vraag wordt ook gesteld met betrekking tot de geanticipeerde reacties van de ouders (tabel 28a en grafiek 10).

Uit tabel 28a blijkt dat de overgrote meerderheid van de jongeren denkt dat hun ouders zowel proberen als gebruik van cannabis zonder meer zouden afkeuren. Ook hier denken iets meer leerlingen dat hun ouders zo zouden reageren bij gebruik dan bij proberen. Weinig leerlingen verwachten dat ze hierop helemaal niet zouden reageren en nog minder dat ze het zouden goedkeuren.
Tussen de graden zijn er kleine verschillen: het percentage leerlingen dat een afkeuring verwacht daalt lichtjes over de graden, terwijl dat van de leerlingen die de twee andere reacties (geen reactie of een goedkeuring) voorzien iets toeneemt (tabel 28b).
De onderwijsvormen onderscheiden zich hier minder frappant van elkaar dan wat betreft de geanticipeerde reacties van de vrienden (tabel 28c). Het valt vooral op dat relatief minder leerlingen van het KSO en het deeltijds onderwijs menen dat hun ouders proberen of gebruik van cannabis zouden afkeuren.

Bij de vergelijking van de antwoorden van jongens en meisjes op deze vraag komen we tot dezelfde, maar minder uitgesproken bevinding dat meer meisjes een afkeuring verwachten en minder het uitblijven van een reactie of een goedkeuring (tabel 28d).

OPVANG EN BEGELEIDING

Situering van de vragen

Het is belangrijk dat leerlingen weten bij wie ze terechtkunnen indien zijzelf of een vriend(in) een drugprobleem heeft. Met deze vraag kan de leerling niet alleen aanduiden naar wie zijn of haar voorkeur uitgaat, maar bovenal met wie hij of zij als eerste contact zou opnemen.

Resultaten

Uit de gegevens blijkt dat 76.9% van de bevraagde jongeren, in geval van een drugprobleem, zich zou wenden tot de beste vriend(in). 38.5% zou zijn of haar probleem toevertrouwen aan broer of zus[4] (tabel 29a en grafiek 11). 38.8% zou naar de ouders stappen en 29.8% zou naar de DrugLijn bellen. 19.0% zou nog andere familieleden in vertrouwen nemen. 16.3% zou gehoor zoeken bij een begripvolle leerkracht en 15.1% bij een vertrouwensleerkracht.

Met het ouder worden, gaan de gezagsfiguren (ouders, grootouders, leerkrachten) geleidelijkaan minder belangrijk worden en het veld moeten ruimen voor de leeftijdsgenoten van de jongeren (beste vriend(in), broers en zussen, medeleerlingen) (tabel 29b). Ook de DrugLijn wordt meer vermeld in de lagere graden. Wat betreft externe hulpverleningsdiensten neemt het belang van het JAC en van de huisarts toe met de leeftijd en die van het PMS/MST (nu: CLB) en van het CGG af.

In alle onderwijsvormen werd op deze vraag in dezelfde stijl geantwoord (tabel 29c): op nummer één staat overal de beste vriend(in), op de tweede plaats broer of zus en op de derde plaats de ouders. Enkel in het ASO staan de ouders nog vóór broer of zus vermeld. Op vier staat de DrugLijn. Het enige verschil zit in de vijfde plaats, waar in het KSO een favoriete, begripvolle leerkracht staat en in alle andere onderwijsvormen de andere familieleden. De vertrouwensleerkrachten doen het het best in het BSO en in het deeltijds onderwijs en het minst goed in het KSO. Aangezien we niet over de informatie beschikken of vertrouwensleerkrachten in deze onderwijsvormen meer of minder voorkomen, kunnen we hieruit geen conclusies trekken.

Jongens en meisjes zouden ongeveer naar dezelfde personen of instanties gaan in geval van een drugprobleem (tabel 29d). Iets meer jongens zouden andere familieleden in vertrouwen nemen en iets meer meisjes zouden een favoriete, begripvolle leerkracht aanspreken. Het percentage meisjes dat hier hun beste vriend(in) heeft aangeduid, ligt beduidend hoger dan bij de jongens (82.4% tegenover 71.2%).

[4] Wat erg veel is gezien het feit dat niet alle leerlingen broers of zussen hebben.

Bespreking van de resultaten

Algemene resultaten

INLEIDING

Tijdens het schooljaar 1999-2000 werden 82.375 leerlingen bevraagd in 164 scholen. De jongens en meisjes kwamen uit de zes (of zeven) leerjaren van het ASO, TSO en BSO, en in mindere mate uit het KSO en het deeltijds onderwijs. Er waren meer meisjes uit het ASO en het KSO tegenover meer jongens uit het TSO, BSO en deeltijds onderwijs. De groep leerlingen ouder dan 18 jaar bestaat uit aanzienlijk meer jongens dan meisjes.

Bij de bespreking van de resultaten hebben we ervoor gekozen om de gegevens samen te voegen in 2 grote delen. Het eerste deel bevat een bespreking van het gebruik, de motieven waarom jongeren al dan niet illegale drugs gebruiken en de rol van de omgeving. Het tweede deel voegt de gegevens samen die rechtstreeks betrekking hebben op de school, met name het schoolreglement, het schoolklimaat en de middagactiviteiten op school.

GEBRUIK, MOTIEVEN EN OMGEVING

In deze paragraaf bespreken we het gebruik van legale en illegale drugs, de attitudes en houdingen die de leerlingen hebben tegenover (il)legale drugs en druggebruik, en tegenover de rol van hun omgeving (ouders, vrienden, andere vertrouwenspersonen, uitgaansmilieu, ...).

Gebruik

Druggebruik bij jongeren is al lang geen zeldzaamheid meer. Omdat druggebruik een maatschappelijk verschijnsel is dat niet ophoudt bij de schoolpoort, krijgen vrijwel alle Vlaamse scholen ermee te maken. Drugs op school vormen in de eerste plaats een probleem voor de school. De jongeren zelf hebben er meestal niet zoveel problemen mee. Voor de overgrote meerderheid gaat het immers om experimenteren. Toch moet de school hierin een positie innemen. Hoewel de school niet verantwoordelijk is voor het druggebruik onder haar leerlingen en hoewel er meestal niet effectief tijdens de schooluren wordt gebruikt, toch draagt de school als belangrijk deel van de maatschappij mee de pedagogische verantwoordelijkheid om dit thema bespreekbaar te stellen en om op een pedagogisch verantwoorde wijze met druggebruik om te gaan.

Bij zowel jongeren als ouders en leerkrachten leeft vaak een verkeerd beeld. De ideeën die men heeft over jongeren en drugs worden beïnvloed door de mediaberichtgeving over druggebruik bij jongeren, de eigen ervaringen en observaties, geruchten, enz. Zo schatten gebruikers het aantal druggebruikers in een klas of school veel groter in dan niet-gebruikers.

Behalve de invloed van de media zijn er ook andere maatschappelijke en culturele factoren (wetgeving, beschikbaarheid,...) die ervoor zorgen dat sommige drugs maatschappelijk aanvaard worden en andere niet. Dit komt ook tot uiting in zowel voorkomen als frequentie van gebruik. Zo zijn alcohol en tabak maatschappelijk aanvaarde drugs en bijgevolg zal een groter percentage jongeren deze middelen ook gebruiken in vergelijking met illegale drugs.

Medicatie is het meest gekende middel bij de jongeren. Het percentage jongeren dat ooit alcohol heeft gedronken, staat op de tweede plaats. Ongeveer de helft van de jongeren heeft ooit gerookt en een kwart van hen heeft ooit illegale drugs geprobeerd.

De cijfers over ooit-gebruik zeggen natuurlijk niet veel over het gebruik van de jongeren op dit moment. Iemand die ooit eens één keer een sigaret heeft gerookt of een pilletje heeft geslikt en daarna nooit meer, behoort ook tot de groep ooit-gebruikers. Daarom is het beter om te kijken naar de cijfers van het gebruik van de verschillende middelen tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging.

Tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging is alcohol het meest gebruikte middel, gevolgd door medicatie, tabak en illegale drugs. Een kwart van de ooit-rokers heeft niet meer gerookt in dat jaar en evenveel ooit-gebruikers van illegale drugs heeft dan geen illegale drugs meer gebruikt. Eén leerling op vijf die ooit medicatie heeft genomen, heeft dit niet meer gedaan tijdens dat jaar en één ooit-alcoholdrinker op tien dronk in die periode geen alcohol meer.

Ruim één derde van de leerlingen heeft het voorbije jaar gerookt. De meesten rookten regelmatig. Over de graden kent vooral het regelmatig roken een stijging. Het rookgedrag verschilt ook erg tussen de onderwijsvormen, maar weinig tussen jongens en meisjes.

Tijdens deze periode heeft drie op vier leerlingen alcohol gedronken, van wie de meerderheid occasioneel. Eén vierde van de leerlingen dronk op regelmatige basis alcohol. Alle alcoholische dranken werden door veel jongeren gedronken. De meest geproefde zijn: bier, aperitieven, long-drinks en wijn. De frequentie van gebruik laat een ander patroon zien. Hieruit blijkt dat het vooral bier is dat door de leerlingen regelmatig wordt gedronken.

Drie leerlingen op vijf heeft het afgelopen jaar medicatie genomen; de meesten eerder occasioneel dan regelmatig. Het gaat hier voornamelijk om pijnstillers. Van de relatief kleine groep van leerlingen die andere medicatie gebruikte, doet een niet te verwaarlozen deel dit regelmatig. Bijna de helft van de gebruikers van vermageringsmiddelen neemt deze minstens éénmaal per week; voor de gebruikers van opwekmiddelen is dit bijna één derde en voor de gebruikers van kalmeer- en slaapmiddelen één op vijf.

Iets meer dan één op zes leerlingen heeft tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging illegale drugs gebruikt. Het gaat hier in hoofdzaak om cannabis, zowel wat betreft het percentage leerlingen dat het product gebruikt als wat betreft gebruiksfrequentie. De gekende uitgaansdrugs (amfetamines, XTC, ...) worden door een relatief beperkt aantal jongeren gebruikt.

Gokken

Bijna de helft van de jongeren heeft ooit al voor geld gewed, meer dan één derde heeft al eens op speelautomaten of met de lotto gespeeld en bijna één kwart heeft al eens voor geld gekaart. Nochtans geldt voor de meeste jongeren dat zij deze kansspelen niet vaak spelen.

Omdat speelautomaten toch een afhankelijkheidsrisico inhouden, zijn we ook nagegaan waar en wanneer jongeren hierop spelen. Dat gebeurt voornamelijk als het kermis is, in het weekend of tijdens de vakantie en op plaatsen zoals op café, op de kermis, in een lunapark of in de sportclub.

Motieven

De meeste jongeren die experimenteren met illegale drugs houden na een aantal keer vanzelf op met gebruiken. Andere jongeren beslissen om door te gaan. Motieven spelen hierbij een rol[viii]. In deze bevraging werd aan de leerlingen gevraagd waarom jongeren al dan niet illegale drugs gebruiken. Het gaat hier in hoofdzaak om leerlingen die zelf geen illegale drugs gebruiken.

De vijf meest vermelde motieven waarom jongeren illegale drugs gebruiken, zijn: het kickelement, stoerdoenerij, nieuwsgierigheid, de druk van vrienden, een manier om zich goed te voelen en om de werkelijkheid te ontvluchten.

De leerlingen zeggen dat jongeren geen illegale drugs gebruiken omdat ze die niet nodig hebben, omdat ze bang zijn om verslaafd te worden, omdat illegale drugs gevaarlijk zijn, omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben, omdat ze schrik hebben voor hun ouders of omdat illegale drugs te duur zijn.

Zowel de motieven waarom jongeren wel, als die waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken zijn dus zeer uiteenlopend en de ene keer positief, de andere keer negatief geformuleerd. Goede preventie tracht daarom verschillende motieven te versterken waarom jongeren geen drugs gebruiken: attitudes, vaardigheden, verbondenheid met ouders, vrienden, de school, ...

Omgeving

Zowel jongeren die geen als jongeren die wel illegale drugs gebruiken, zijn al op plaatsen geweest waar wel gebruikt wordt. Van de leerlingen uit dit rapport zijn zes leerlingen op tien ooit al op een dergelijke plaats geweest. Dit hoeft niet altijd in relatie te staan met plaatsen waar jongeren uitgaan, maar kan bijv. ook de schoolpoort zijn, thuis, in de jeugdbeweging, ... Hoe ouder de leerling, hoe groter de kans dat ze ooit al eens op zo'n plaats zijn geweest en hoe groter de kans dat dit frequent gebeurt.

Daartegenover staat dat slechts weinig jongeren menen dat het niet gemakkelijk aan drugs geraken een motief is waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken.

Wanneer we zeggen dat de omgeving een rol speelt bij het gebruik van drugs, bedoelen we hiermee in mindere mate de fysieke omgeving, maar vooral de mensen met wie de jongere in contact komt.

Zo hebben vrienden en ouders een invloed bij het proberen of het gebruik van cannabis. In het algemeen kan worden gesteld dat jongeren meer afkeuring verwachten van zowel hun ouders als van hun beste vrienden als het gaat om het gebruik in plaats van het proberen van cannabis.

Wat betreft de ouders denken veruit de meeste jongeren wel dat zij het proberen of gebruik van cannabis resoluut zouden afkeuren en meent slechts een kleine minderheid dat ze dit zouden negeren of goedkeuren.

De jongeren verwachten een minder categorieke reactie van hun beste vrienden. Slechts zeven leerlingen op tien denken dat hun beste vrienden proberen van cannabis zouden afkeuren en twee derde verwacht zulk een reactie bij gebruik. Een belangrijk deel van de leerlingen meent dat hun beste vrienden hierop helemaal niet zouden reageren en een aantal denkt zelfs een goedkeuring te krijgen.

Deze reacties van vrienden moeten gezien worden in het kader van het feit dat jongeren zich richten tot hun beste vriend(in) indien zijzelf of een vriend(in) een drugprobleem hebben. Wanneer we verder kijken tot wie de leerlingen zich - naast hun beste vriend(in) - richten inzake drugproblemen, zijn dit broer of zus en de ouders. Ook andere familieleden worden hier genoemd. Met andere woorden, het gezin vormt een belangrijke referentie voor de jongeren. Dit beklemtoont dat een open sfeer thuis belangrijk is. Het is nuttig dat ouders goed geïnformeerd zijn en dat ze oog hebben voor jongeren die problemen hebben en dat ze weten hoe ze ermee kunnen omspringen. Verder blijkt de DrugLijn voor de leerlingen een aannemelijke bron van informatie te zijn wanneer ze met problemen zitten die verband houden met drugs.

vrijetijdsbesteding

De helft van de leerlingen spendeert zijn vrije tijd even vaak thuis als buitenshuis, meer dan een kwart is vooral thuis en iets minder leerlingen vertoeven meer buitenshuis.

De jongeren gaan graag uit. Meer dan acht jongeren op tien is de maand voorafgaand aan de bevraging uitgeweest, meestal in het weekend, vaak zelfs meerdere keren, maar toch ook regelmatig in de week.

Het schoolreglement, het klimaat op school en in de klas

Het schoolreglement

Het is belangrijk dat de school voor de leerlingen duidelijke grenzen stelt in verband met drugs. Duidelijke afspraken en regels geven zowel aan leerkrachten als aan leerlingen meer zekerheid over wat kan en niet kan. Dit biedt een stevige basis voor de verdere uitwerking van een drugbeleid op de school. Welke deze grenzen zijn, is een keuze van de school zelf, een keuze aangepast aan het profiel, de eigenheid van de school. Zo bepaalt ook de school in welke mate en op welke wijze de leerlingen hierin inspraak kunnen krijgen.

Driekwart van de leerlingen heeft het schoolreglement ooit helemaal of gedeeltelijk gelezen. Van deze leerlingen denkt bijna twee derde dat er regels over drugs zijn in opgenomen. Bijna drie vijfde van de leerlingen denkt dat er regels over roken instaan, ongeveer de helft denkt dat dit ook het geval is voor alcohol en illegale drugs, maar slechts één leerling op tien denkt dat medicatie erin is opgenomen.

De helft van de leerlingen vindt het schoolreglement niet (voldoende) duidelijk geschreven. Meer dan de helft van de leerlingen is het eens met de bestaande reglementering over drugs, het overige deel dus niet. Vier leerlingen van de tien, vooral dan de oudere leerlingen, vinden bovendien dat het thema drugs niet voldoende bespreekbaar is op school.

De overgrote meerderheid vindt dat leerlingen en leerkrachten aan dezelfde regels onderworpen moeten worden. Verder wil twee derde kunnen roken bij bepaalde *gelegenheden* op de school en wil meer dan de helft dan ook alcohol kunnen drinken. De jongeren houden er een ietwat andere mening op na wanneer het gaat om roken en alcohol drinken op bepaalde *plaatsen* op school. Bijna zes leerlingen op tien vinden dat ze er moeten kunnen roken, maar meer dan acht op tien vinden het niet nodig dat ze op school alcohol kunnen drinken. Een opvallende bevinding in dit verband is het feit dat er meer jongeren zich positief uitspreken over het kunnen roken op bepaalde plaatsen op school dan er effectief rokers zijn.

Het klimaat op school en in de klas

Het feit dat niet zoveel leerlingen plezier hebben in schoolwerk of de vakken wat minder aantrekkelijk vinden, doet nog geen afbreuk aan het gegeven dat men zich wel goed voelt op school. De meeste jongeren komen goed overeen met hun klasgenoten en vinden hun klasgenoten behulpzaam genoeg. Vier leerlingen op vijf zeggen dan ook dat ze zich goed voelen op school. Ze zijn ook assertief genoeg om uit te komen voor hun mening en om voor zichzelf op te komen indien nodig.

Daartegenover staat dat een belangrijk deel van de leerlingen geen zin heeft om naar school te gaan en dat bijna één leerling op vijf liever op een andere school zou zitten. Dit gegeven zegt op zich natuurlijk weinig over de sfeer op school. Het kan ook te wijten zijn aan bijvoorbeeld schoolmoeheid of aan het nut niet inzien van naar school gaan.

Ondanks de hoge assertiviteit valt het op dat meer dan de helft van de leerlingen het vervelend vindt om voor de klas te komen en dat meer dan de helft van hen vindt dat de leerkrachten te weinig met hen babbelen.

Ook de activiteiten die de school tijdens de middag voorziet, bepalen mee de sfeer op school. Daarom hebben we de leerlingen gevraagd naar de activiteiten die hun interesse wegdragen. De vijf meest vermelde zijn: surfen op internet, sporten, muziekactiviteiten, kortfilms bekijken en computerprogamma's aanleren.

Opmerkelijke verschillen …

…TUSSEN DE GRADEN

Uit de beschrijving van de populatie blijkt dat de derde graad verhoudingsgewijs meer jongens dan meisjes bevat. Hierdoor is het mogelijk dat verschillen tussen de drie graden voor een deel moeten worden toegeschreven worden aan de verschillen tussen jongens en meisjes. Men moet dus deze resultaten met de nodige voorzichtigheid interpreteren.

middelengebruik

Wat betreft het middelengebruik stellen we vast dat voor alle middelen - met name voor alcohol, tabak, medicatie en illegale drugs - het **ooit-gebruik** stijgt tussen de verschillende graden, zoals te verwachten viel. Het ooit-gebruik stijgt sterker tussen de eerste en de tweede graad dan tussen de tweede en de derde graad, met uitzondering van illegale drugs, waarvan de stijging van het ooit-gebruik tussen de drie graden gelijkmatig is.
Bij het **roken** neemt vooral het regelmatig roken toe. Dit wil zeggen dat de jongeren vrij vlug overstappen van eens een sigaretje proberen tot regelmatig roken.
In de eerste graad bestaat de grootste groep leerlingen uit niet-**alcoholdrinkers,** in de tweede graad uit occasionele alcoholdrinkers en in de derde graad uit regelmatige drinkers.
De stijging van het **medicatiegebruik** over de graden uit zich vooral in een toename van het occasioneel medicatiegebruik.
Bij **illegale drugs** nemen zowel het occasioneel als het regelmatig gebruik ervan toe over de graden, waarbij het occasioneel gebruik in verhouding toch altijd groter blijft dan het regelmatig gebruik.

motieven

Meer leerlingen uit de lagere graden denken dat jongeren illegale drugs gebruiken voor de kick, uit stoerdoenerij, omdat ze onder druk staan van hun vrienden en omdat ze onder stress staan, terwijl in verhouding meer oudere leerlingen hier nieuwsgierigheid als een belangrijk motief naar voren schuiven en het druggebruik ook zien als een manier om zichzelf goed te voelen.

Wat betreft de motieven die worden aangehaald waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken (hier hebben de meeste leerlingen, namelijk de niet-gebruikers, het waarschijnlijk over zichzelf) valt het op dat de jongere leerlingen relatief meer motieven opwerpen die eerder te maken hebben met angst, waar de oudere leerlingen eerder kiezen voor motieven die meer te maken hebben met persoonlijkheidseigenschappen.

sfeer op school en in de klas

Door de antwoorden op de vragen over de sfeer op school van de leerlingen van de drie graden te vergelijken, valt het op dat in de tweede en de derde graad meer leerlingen geen zin hebben om naar school te gaan of liever op een andere school zouden zitten en minder leerlingen zich goed voelen op school. De interesse in het werk voor de school is het grootst in de eerste graad. De leerlingen van de tweede graad geven het meest aan dat de leerkrachten niet voldoende met hen babbelen.

Van de eerste tot de derde graad neemt de assertiviteit toe. Toch vinden de leerlingen van de tweede graad het het meest vervelend om voor de klas te komen.

De keuzes voor bepaalde **middagactiviteiten** verschillen ook van graad tot graad. Sport is het populairst in de eerste graad. Deze leerlingen kiezen in verhouding ook meer voor het aanleren van computerprogramma's. In de tweede en de derde graad is de interesse voor muziekactiviteiten hoger. Opmerkelijk is het feit dat de leerlingen van de derde graad meer de antwoordmogelijkheid 'geen' hebben aangekruist en kan te maken hebben met het feit dat leerlingen van de derde graad vaker tijdens de middag buiten de schoolmuren mogen doorbrengen.

schoolreglement

Het percentage leerlingen dat meent dat er **regels over drugs** in het schoolreglement zijn opgenomen, stijgt met de graad. Dit geldt zowel voor alcohol, tabak als illegale drugs. Wat betreft medicatie is hier geen verschil te merken.

Meer leerlingen van de tweede graad vinden het schoolreglement **niet zo duidelijk** omschreven. Op de vraag of ze het **eens** zijn met de regels over drugs, antwoorden de oudere leerlingen meer genuanceerd dan de jongste leerlingen.

De meeste leerlingen zijn het erover eens dat **dezelfde regels** zouden moeten gelden **voor leerkrachten als voor leerlingen** en met het ouder worden stijgt deze overtuiging nog meer.

Meer leerlingen van de eerste graad spreken zich uit tegen het mogen **roken of alcohol drinken bij bepaalde gelegenheden** die de school organiseert. Twee derde van hen vindt bovendien dat **roken op bepaalde plaatsen op school** niet kan, terwijl driekwart van de leerlingen van de tweede en de derde graad hiervan voorstander is.

uitgaan

Met het ouder worden gaan de jongeren ook **meer** uit. Meer wil hier zeggen meer leerlingen die uitgaan en meer leerlingen die **vaker** uitgaan. Ze gaan ook hun **vrije tijd** meer **buitenshuis** doorbrengen. Door meer tijd buitenshuis door te brengen, stijgt ook de kans dat ze op plaatsen komen waar illegale drugs worden gebruikt. We mogen veronderstellen dat de oudere leerlingen ook meer oog zullen hebben voor zulke feiten dan de jongere leerlingen.

reacties van ouders en vrienden op proberen of gebruik van cannabis

Meer jongere leerlingen verwachten afkeurende reacties van hun beste vrienden en van hun ouders indien zij cannabis zouden proberen of gebruiken. Dit verschil tussen de graden is het sterkst bij de geanticipeerde reacties van hun beste vrienden.

vertrouwensfiguren

Bij het ouder worden zien de jongeren hun ouders, grootouders, leerkrachten en de DrugLijn minder als belangrijke vertrouwensfiguren en gaan ze in geval van een drugprobleem (van zichzelf of van iemand anders) gemakkelijker stappen naar leeftijdsgenoten zoals vrienden, broers en zussen, medeleerlingen. In de eerste graad wordt het CLB en het CGG vaker vermeld, in de hogere graden meer het JAC en de huisarts.

...TUSSEN DE ONDERWIJSVORMEN

Zoals reeds gezegd bij de beschrijving van de populatiegegevens, zijn er in verhouding meer meisjes bevraagd in het ASO en meer jongens in het TSO en het BSO, zodat eventuele verschillen tussen ASO, TSO en BSO misschien eerder verschillen tussen jongens en meisjes weerspiegelen en vice versa.

Hoewel we hier de verschillende onderwijsvormen vergelijken, willen we er met aandrang op wijzen dat de cijfers niet te absoluut mogen worden gezien. Het totale aantal leerlingen dat werd bevraagd van het KSO en het deeltijds onderwijs ligt immers gevoelig lager dan in de andere onderwijsvormen.

middelengebruik

Het **ooit-gebruik** is voor alcohol en medicatie het hoogst in het KSO. In het deeltijds onderwijs ligt het ooit-gebruik voor alcohol even hoog en dat voor tabak en illegale drugs is van alle onderwijsvormen hier het hoogst. In verhouding heeft het ASO het laagste percentage leerlingen dat ooit heeft gerookt en het laagste percentage alcoholdrinkers en gebruikers van illegale drugs.
Het deeltijds onderwijs telt relatief gezien de meeste regelmatige **rokers**, terwijl het ASO de minste regelmatige rokers en de meeste niet-rokers telt.
In het KSO is het percentage leerlingen dat geen **alcohol** gedronken heeft tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging het laagst. Het deeltijds onderwijs heeft het kleinste percentage occasionele alcoholdrinkers, maar anderzijds ook wel het hoogste percentage regelmatige drinkers. Het ASO kent opvallend minder regelmatige alcoholdrinkers, maar verder ook de meeste occasionele drinkers.
Het deeltijds onderwijs telt in verhouding het kleinste aantal medicatiegebruikers, maar opnieuw zien we tevens dat er de minste occasionele gebruikers én de meeste regelmatige gebruikers zijn. Het ASO heeft een vrij hoog cijfer voor occasioneel **medicatiegebruik**, terwijl de groep regelmatige gebruikers er het kleinst is. Het occasioneel medicatiegebruik is het hoogst in het KSO.
Het KSO en het deeltijds onderwijs hebben opvallend hogere cijfers op het vlak van gebruik van **illegale drugs**, waarbij het KSO in verhouding de meeste

occasionele gebruikers telt en het deeltijds onderwijs de meeste regelmatige gebruikers. Het ASO heeft weinig illegale druggebruikers.

sfeer op school en in de klas

De leerlingen van het ASO voelen zich het best op school en hebben meer zin om naar school te gaan dan de andere leerlingen. De leerlingen van het ASO schieten het best op met hun klasgenoten, maar zijn het minst assertief. Vrij veel leerlingen vinden bovendien dat de leerkrachten te weinig met hen babbelen.

Bij het TSO vallen de resultaten in verband met het schoolwerk het meest op. Zij zijn er het minst tevreden over in vergelijking met de andere leerlingen. Het TSO telt ook het hoogste percentage leerlingen dat vindt dat de leerkrachten te weinig met hen babbelen. Deze leerlingen hebben wel het minst de items aangeduid die de relatie met klasgenoten negatief formuleren.

Op het vlak van het schoolwerk zijn de leerlingen van het deeltijds onderwijs het meest positief. Zij voelen zich het minst goed op school, maar toch zou slechts een klein deel van school willen veranderen. Schoolmoeheid speelt hier wellicht een rol.

De BSO-leerlingen komen het minst goed overeen met hun klasgenoten en er zijn er ook relatief veel die liever op een andere school zouden zitten. Ze voelen zich ook niet zo assertief en zien er het zwaarst van alle leerlingen tegenop om voor de klas te komen.

De relatie met de klasgenoten in het KSO blijkt niet zo duidelijk uit de resultaten, omdat ze tegenstrijdigheden lijkt te bevatten. De sfeer op school is vrij goed in het KSO, de leerlingen zijn er ook het meest assertief en ze vinden het minst dat de vakken er vervelend zijn.

Meer leerlingen van het ASO, TSO en in mindere mate BSO zijn geïnteresseerd in meer of andere **middagactiviteiten**.

Er zijn ook verschillen in de keuze van middagactiviteiten. De leerlingen van het ASO, TSO en BSO hebben meer interesse in activiteiten die te maken hebben met computers. Die van het KSO en het ASO staan meer open voor creatieve activiteiten. Opvallend is ook het feit dat de belangstelling voor een leerlingenraad het grootst is in het ASO en het kleinst in het deeltijds onderwijs en dat drie leerlingen op tien van het deeltijds onderwijs helemaal geen middagactiviteiten wil.

schoolreglement

Van het ASO over het TSO, BSO, KSO en het deeltijds onderwijs stijgt het percentage leerlingen dat meent dat er regels over drugs zijn opgenomen in het schoolreglement. Bij navraag over welke middelen dit juist gaat, neemt op dezelfde manier ook hier het percentage toe voor alle middelen.

In het ASO zijn er relatief gezien het meeste leerlingen die vinden dat het schoolreglement niet duidelijk genoeg omschreven is. In het deeltijds onderwijs is dit cijfer het kleinst. Nochtans antwoorden ook de leerlingen van ASO het meest

dat ze het eens zijn met de regels over drugs, tegenover die van het deeltijds onderwijs, die er het minst mee eens zijn.

In het BSO en het deeltijds onderwijs vinden meer leerlingen het thema drugs bespreekbaar. In het ASO is dit cijfer het kleinst.

In het BSO en het deeltijds onderwijs willen in verhouding minder leerlingen dat dezelfde regels moeten gelden voor leerkrachten als voor hen.

Minder leerlingen van het ASO dan van de andere onderwijsvormen willen kunnen roken op bepaalde plaatsen op school en eveneens minder ASO-leerlingen vinden dat roken of alcohol drinken moet mogelijk zijn bij bepaalde gelegenheden die de school organiseert. Daartegenover staat dat opvallend meer leerlingen van het deeltijds onderwijs en van het KSO willen kunnen alcohol drinken bij dergelijke gelegenheden.

uitgaan

De leerlingen van het ASO spenderen hun vrije tijd meer thuis, terwijl die van het deeltijds onderwijs relatief meer buitenshuis vertoeven.

De leerlingen van het deeltijds onderwijs en het KSO gaan het meest uit van alle leerlingen en die van het ASO het minst. Niet alleen gaan meer leerlingen van het KSO uit, maar zij doen dit, samen met de leerlingen van het deeltijds onderwijs, ook het vaakst.

De leerlingen van het deeltijds onderwijs en het KSO komen ook het meest op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt.

reacties van ouders en vrienden op proberen of gebruik van cannabis

Wat betreft de antwoorden op de vragen naar de verwachte reactie van beste vrienden en ouders bij proberen of gebruik van cannabis kunnen we de leerlingen in drie grote groepen onderverdelen: het ASO (groep 1), het TSO en het BSO (groep 2), en tenslotte het KSO en het deeltijds onderwijs (groep 3). Van groep 1 over groep 2 tot groep 3 daalt het percentage leerlingen dat een afkeurende reactie verwacht van hun beste vrienden bij proberen of gebruik van cannabis en stijgt dat van de leerlingen die geen of een goedkeurende reactie voorspellen. In groep 3 zijn er ook opvallend minder leerlingen die een afkeuring van de ouders verwachten.

vertrouwensfiguren

Bij de leerlingen van het ASO nemen de ouders een prominentere plaats in als vertrouwensfiguur dan de broers en zussen, terwijl dit net omgekeerd is in de andere onderwijsvormen.

De KSO-leerlingen zouden in geval van eigen of andermans drugproblemen meer naar een favoriete, begripvolle leerkracht toestappen en minder naar de DrugLijn bellen dan de andere leerlingen.

... TUSSEN JONGENS EN MEISJES

Aangezien de verhouding jongens-meisjes nogal verschillend is in de verschillende onderwijsvormen, kunnen de eventuele verschillen tussen jongens en meisjes eerder een weerspiegeling zijn van de verschillend tussen de onderwijsvormen.

Verder is het ook mogelijk dat deze gegevens worden beïnvloed door het feit dat de jongens relatief gezien wat ouder zijn dan de meisjes.

middelengebruik

Bij de cijfers van het **ooit-gebruik** zien we dat meer jongens ooit alcohol hebben gedronken, hebben gerookt of illegale drugs hebben gebruikt, maar dat meer meisjes ooit medicatie hebben gebruikt.
Zowel het occasioneel als het regelmatig **medicatiegebruik** ligt hoger bij de meisjes dan bij de jongens.
Verder valt op dat meisjes eerder occasioneel **alcohol** drinken, terwijl meer jongens regelmatig drinken.
Wat betreft het **illegaal druggebruik**, doen meer jongens dit occasioneel en ook meer regelmatig.

motieven

Bij de vraag naar de motieven van jongeren voor het niet gebruiken van illegale drugs, vermelden meer jongens motieven die verband houden met angst, terwijl meer meisjes persoonlijkheidsfactoren naar voren schuiven.

sfeer op school en in de klas

Uit de antwoorden blijkt dat meer jongens assertief zijn, maar ook dat ze meer verveeld zijn door de schoolvakken, zich minder goed voelen op school en minder zin hebben om naar school te gaan dan de meisjes. Daartegenover staat dat meer meisjes liever op een andere school zouden zitten.

Bij de keuzevraag naar welke **middagactiviteiten** ze graag zouden georganiseerd zien, kruisten de meisjes meer dans- en muziekactiviteiten aan en de jongens meer computeractiviteiten (programma's aanleren en surfen op internet).

schoolreglement

Meer meisjes hebben het schoolreglement gelezen. Meer jongens zijn het niet (helemaal) eens met de regels over drugs op hun school. Deze laatsten denken ook meer dat in het schoolreglement iets is opgenomen over drugs.

Meer jongens willen kunnen alcohol drinken bij bepaalde gelegenheden op school en ook roken of alcohol drinken op bepaalde plaatsen op school.

uitgaan

Meer jongens dan meisjes spenderen hun vrije tijd buitenshuis. Minder meisjes gaan ook uit tijdens de week.

Minder meisjes komen erg frequent op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt.

reacties van ouders en vrienden op proberen of gebruik van cannabis

Opmerkelijk meer meisjes verwachten een afkeurende reactie van hun beste vriend(inn)en wanneer ze cannabis zouden proberen of gebruiken.

...TUSSEN JONGEREN DIE BEPAALDE MIDDELEN GEBRUIKEN TEN OPZICHTE VAN JONGEREN DIE DIT NIET DOEN

Legale drugsgebruikers

Roken en regels op school

Op de vraag of de leerlingen vinden dat het mogelijk moet zijn om op bepaalde plaatsen te mogen roken, zien we dat het rookgedrag van de respondenten hun antwoord beïnvloedt : 41.6% van de niet-rokers vindt van wel, tegenover 73.3% van de occasionele en 91.6% van de regelmatige rokers (tabel 30a). We vinden een gelijkaardig verschil als het gaat over de mogelijkheid om op bepaalde gelegenheden die de school organiseert te roken: 50.5% van de niet-rokers versus 86.2% van de occasionele en 97.6% van de regelmatige rokers is hier voor. We zien dus dat ondanks het feit dat het rookgedrag hierbij een rol speelt, er toch een permissieve houding bestaat van jongeren die niet roken ten opzichte van rokers.

We vergeleken de niet-, occasionele en regelmatige rokers ook wat betreft hun antwoord op de vraag of er in het schoolreglement iets is opgenomen over roken. 73.3% van de regelmatige rokers denkt van wel, tegenover 62.5% van de occasionele rokers en 51.7% van de niet-rokers (tabel 31a).

Alcohol drinken en regels op school

Eenzelfde vergelijking werd gemaakt tussen de leerlingen die nooit alcohol drinken en de occasionele en regelmatige alcoholdrinkers in hun antwoorden op de vraag of het volgens hen mogelijk moet zijn om op bepaalde plaatsen op school of bij

bepaalde gelegenheden die de school organiseert alcohol te drinken (tabel 30b). Hier krijgen we een gelijkaardig resultaat dan bij roken: 7.3% van de leerlingen die geen alcohol drinken vinden dat dit mogelijk zou moeten zijn op bepaalde plaatsen op school, terwijl 15.6% van de occasionele en 25.2% van de regelmatige alcohol-drinkers hiervan voorstander is. Meer leerlingen van elke groep vinden dat alcohol drinken op bepaalde gelegenheden moet kunnen: 78.6% van de leerlingen die regelmatig alcohol drinken willen dit ook kunnen bij bepaalde gelegenheden, 58.4% van de occasionele drinkers spreekt zich hiervoor uit en slechts 26.1% van de niet-drinkers.

Ook hier vergeleken we de niet-, occasionele en regelmatige alcoholdrinkers ook wat betreft hun antwoord op de vraag of er in het schoolreglement iets is opgenomen over alcohol. Er doet zich hetzelfde fenomeen voor als bij de rokers: meer alcoholdrinkers denken dat dit het geval is (47.3% van de occasionele drinkers en 59.8% van de regelmatige drinkers tegenover 34.6% van de niet-alcoholdrinkers) (tabel 31b).

Illegale drugsgebruikers

regels over drugs

We gingen zoals bij roken en alcohol drinken na of er een verschil is tussen de gebruikers en de niet-gebruikers van illegale drugs wat betreft hun antwoord op de vraag of er iets in het schoolreglement is opgenomen over illegale drugs. 45.9% van de leerlingen die geen illegale drugs gebruiken denkt dat dit het geval is, tegenover 64.4% van de occasionele illegale druggebruikers en 68.6% van de regelmatige illegale druggebruikers.

motieven

We waren bijzonder geïnteresseerd of er een verschil zou zijn tussen gebruikers en niet-gebruikers van illegale drugs wat betreft de motieven die ze aanhalen waarom jongeren al dan niet illegale drugs gebruiken. De leerlingen die geen illegale drugs gebruiken, zullen het bij de motieven voor niet-gebruik voornamelijk over zichzelf hebben en bij de motieven voor gebruik over andere jongeren. Bij de leerlingen die wel ooit illegale drugs hebben gebruikt, verwachten we net het omgekeerde. Door deze motieven te vergelijken, krijgen we een beeld hoe ooit- en nooit-gebruikers van illegale drugs over zichzelf en over de anderen denken.

In tabellen 32a-b zijn de motieven waarom jongeren wel illegale drugs gebruiken weergegeven. Daar zien we een aantal verschillen tussen ooit- en nooit-gebruikers van illegale drugs en daarnaast ook enkele verschillen tussen de gebruikers en de stoppers.
Het valt onmiddellijk op dat de nooit-gebruikers van illegale drugs veel eensgezinder zijn over de motieven waarom jongeren illegale drugs gebruiken dan

de ooit-gebruikers[5]. Dit kan te maken hebben met het feit dat de nooit-gebruikers een meer stereotiep beeld hebben over illegaal druggebruik. De verschillen tussen de stoppers en de gebruikers van illegale drugs houden wellicht verband met een onderscheid tussen motieven waarom jongeren experimenteren met illegale drugs en de motieven om deze drugs te blijven gebruiken.

Samengevat denken de nooit-gebruikers van illegale drugs over jongeren die illegale drugs gebruiken dat ze dit doen voor de kick, om stoer te doen, omdat ze onder druk staan van vrienden, uit nieuwsgierigheid en om de werkelijkheid te ontvluchten.
De ooit-gebruikers van illegale drugs zeggen van zichzelf dat ze illegale drugs gebruik(t)en uit nieuwsgierigheid, voor de kick, om zich goed te voelen, om stoer te doen, en ook omdat ze er zin in hebben en om zich te ontspannen.
De stoppers onderscheiden zich van de gebruikers van illegale drugs in het feit dat meer stoppers motieven aanhalen die verband houden met motieven om te experimenteren met illegale drugs, zoals het zoeken naar een kick en nieuwsgierigheid, terwijl de gebruikers van illegale drugs meer motieven aanbrengen die hen ertoe aanzetten om illegale drugs te blijven gebruiken, onder meer om zich goed te voelen, omdat ze er zin in hebben, om zich te ontspannen.

We vinden de motieven die de jongeren aangeven waarom jongeren geen illegale drugs gebruiken terug in tabellen 33a-b. Zowel bij de nooit- als bij de ooit-gebruikers van illegale drugs zien we dat zeer verschillende motieven worden aangehaald. De nooit-gebruikers van illegale drugs geven bij deze vraag waarschijnlijk hun eigen motieven en de gebruikers van illegale drugs hun kijk op de motieven van niet-gebruikers. De stoppers vormen een aparte groep, daar zij voor beide vragen eigen ervaringen kunnen inroepen, in dit geval hun motieven waarom ze geen illegale drugs zijn blijven gebruiken, waarom ze zijn gestopt met het gebruik van illegale drugs.

De nooit-gebruikers van illegale drugs zeggen dat ze geen illegale drugs gebruiken omdat ze die niet nodig hebben. Verder halen ze aan dat ze bang zijn om verslaafd te worden, dat ze geen drugs gebruiken omdat ze vinden dat illegale drugs gevaarlijk zijn, omdat ze een sterke persoonlijkheid hebben en omdat ze niet willen meedoen met die mode. Dus enerzijds hebben ze angst van illegaal drugge-bruik en anderzijds geven ze aan dat ze vinden dat niet-gebruik een kwestie is van persoonlijkheidseigenschappen.
De antwoorden van de leerlingen die ooit illegale drugs hebben gebruikt, maar hiermee zijn gestopt, lagen in dezelfde lijn, maar meer onder hen haalden een financieel argument aan (één derde van de stoppers zegt geen illegale drugs meer te gebruiken omdat ze te duur zijn) en de schrik voor hun ouders. Meer dan de helft geeft ook aan dat ze geen illegale drugs meer gebruiken omdat ze die niet nodig hebben. Deze leerlingen zeggen ook bang te zijn om verslaafd te worden, maar heel wat minder van hen denken dat illegale drugs gevaarlijk zijn. Ze hebben

[5] Dit kan men afleiden uit het feit dat de percentages voor een beperkt aantal, in dit geval vier, motieven bij de nooit-gebruikers van illegale drugs hoog zijn tegenover alle andere motieven, die een heel stuk lager zijn. Met andere woorden, meer leerlingen hebben dezelfde motieven aangekruist dan bij de gebruikers van illegale drugs, waar de percentages van de verschillende motieven dichter bij elkaar liggen.

door hun ervaringen wellicht een realistischer beeld van drugs dan de nooit-gebruikers.
De gebruikers van illegale leggen andere accenten. Zo is het percentage leerlingen dat motieven die verband houden met persoonlijkheidsfactoren aanduidde bij deze groep lager. De motieven schrik voor de ouders en voor de politie en ook de dure prijs van illegale drugs zijn hier ook relatief meer aangekruist.
Wanneer we de ooit- en de nooit-gebruikers vergelijken voor deze vraag, krijgen we een duidelijker beeld. Hier zien we zeer goed dat niet-gebruikers van illegale drugs van zichzelf vinden dat hun niet-gebruik vooral een kwestie van persoonlijkheid is. Ze hebben geen illegale drugs nodig, ze hebben een sterke persoonlijkheid, ze willen niet meedoen met die mode. Daarnaast zijn ze toch ook bang voor illegaal druggebruik: ze zijn bang om verslaafd te worden, ze vinden illegale drugs gevaarlijk en ze hebben schrik voor hun ouders. Tot slot gebruikt meer dan één vijfde van deze jongeren geen illegale drugs omdat ze te duur zijn. De ooit-gebruikers denken van de nooit-gebruikers dat ze geen illegale drugs gebruiken in de eerste plaats omdat ze bang zijn om verslaafd te worden, voor hun ouders en voor de politie. Daarnaast vindt een groot deel van hen dat het toch ook te maken heeft met het feit dat ze geen illegale drugs nodig hebben of omdat illegale drugs te duur zijn.

omgeving

We zijn ook nagegaan in hoeverre er een verschil is tussen nooit- en ooit-gebruikers wat betreft de mate waarin zij reeds op een plaats zijn geweest waar illegale drugs worden gebruikt (tabel 34).

Het valt onmiddellijk op dat terwijl de helft van de nooit-gebruikers nog nooit op een dergelijke plaats is geweest, dit wel het geval is voor de meeste ooit-gebruikers van illegale drugs. Bovendien komt het merendeel van de stoppers nog altijd op die plaatsen. Weliswaar komen de gebruikers van illegale drugs nog vaker op plaatsen waar illegale drugs worden gebruikt. Indien nooit-gebruikers al eens op een dergelijke plaats komen, gebeurt dit meestal niet erg frequent.

reactie van beste vrienden en ouders op proberen en gebruik van cannabis

De reactie van de omgeving op het experimenteren en gebruik van de jongeren is uiteraard ook en nog meer van belang. In tabel 35 zien we dat er een zeer groot verschil is in de geanticipeerde reacties van vrienden, en in mindere mate van de ouders, op het proberen of gebruik van cannabis. 76.6% van de nooit-gebruikers denkt dat hun vrienden het proberen van cannabis zouden afkeuren en 85.6% verwacht dit indien zij cannabis zouden gebruiken. Bij de stoppers is dit slechts 36.7% respectievelijk 59.5% en bij de gebruikers 12.8% respectievelijk 28.9%. Verder springt in het oog dat de helft van de stoppers (50.4%) weet dat hun beste vrienden niet zouden reageren bij proberen van cannabis en 32.9% weet dat dit ook het geval zou zijn indien zij cannabis zouden gebruiken. Bij de gebruikers reageren meer vrienden goedkeurend, zowel bij proberen als bij gebruik (respectievelijk 36.0% en 27.1%), maar blijft het uitblijven van een respons de belangrijkste reactie.

Bij de verwachte reacties van de ouders valt meteen het verschil op tussen de nooit-gebruikers en stoppers enerzijds en de gebruikers anderzijds. Minder gebruikers menen dat hun ouders afkeurend zouden reageren en verwachten eerder een uitblijven van een reactie. Een aantal onder hen denkt of weet dat hun ouders proberen of gebruik van cannabis (zouden) goedkeuren.

vertrouwensfiguren

Jongeren die op een gegeven ogenblik worden geconftronteerd met een (drug-) probleem, hetzij van zichzelf, hetzij van een ander, kunnen de behoefte voelen om iemand in vertrouwen te nemen en eventueel om raad te vragen. Ze zullen zich in een dergelijke situatie wenden tot iemand van wie ze het gevoel hebben dat ze die kunnen vertrouwen en dat die hen aux sérieux zal nemen. We zijn gaan kijken of er een verschil bestaat in de personen of instanties naar wie nooit- en ooit-gebruikers van illegale drugs stappen in een probleemsituatie die te maken heeft met illegale drugs (tabel 36).

We zien dat bij de jongeren die ooit al illegale drugs hebben gebruikt, de peergroep (beste vrienden, broer of zus, medeleerlingen) van veel groter belang is dan bij de leerlingen die dit nog nooit hebben gedaan. Door deze laatsten werden hier de ouders veel vaker aangehaald. Het schoolpersoneel - met name de vertrouwensleerkracht, de favoriete leerkracht, de directie, de klasleraar, het secretariaat, enzovoort – wordt in verhouding door minder leerlingen aangeduid die ooit illegale drugs hebben gebruikt en vooral door diegenen die dit nog steeds doen. Van de externe hulpverleningscentra is het JAC het enige die op iets meer vertrouwen kan rekenen in de groep van gebruikers. Ook de DrugLijn zou even vaak worden geconsulteerd door zowel nooit- als ooit-gebruikers van illegale drugs.

Conclusies

Tendenzen in gebruik, motieven en rol van de omgeving: signalen voor preventie

GEBRUIK

Uit de resultaten blijkt dat het gebruik van legale drugs, zoals alcohol, tabak en medicatie nog steeds veel meer verspreid is onder jongeren dan de illegale drugs en dat de illegale drugs, voornamelijk cannabis, door relatief minder jongeren en ook minder frequent worden gebruikt. Het gebruik van alcohol en tabak is sterk ingeburgerd bij jongeren vanaf ongeveer 14 à 15 jaar, terwijl in de media vaak meer aandacht gaat naar illegaal druggebruik.

Vanzelfsprekend stijgt het percentage leerlingen dat ooit met een bepaald product in aanraking is gekomen met de leeftijd. Uit de resultaten kunnen we afleiden dat de grootste sprong in ooit-gebruik voor alle middelen zich situeert tussen de eerste en de tweede graad, met andere woorden rond de leeftijd van 14 à 15 jaar. Er zijn in dit verband sterke aanwijzingen dat een verhoogde aandacht voor genotsmiddelen in de preventielessen en -activiteiten nodig is vóór de grootste groep leerlingen ze gaat uitproberen (met andere woorden rond de leeftijd van 12 à 13 jaar).
In preventieve activiteiten kunnen jongeren begeleid worden in het correct leren inschatten van de risico's van het gebruik van bepaalde producten en in het zich leren vormen van een doordachte mening over middelengebruik. Aan te raden is dat in preventie-activiteiten ook aandacht wordt besteed aan het leren maken van verantwoorde gedragskeuzes en aan het leren volhouden van deze keuzes bij sociale druk.

Occasioneel medicatiegebruik komt in verhouding vrij veel voor bij meisjes, terwijl jongens meer alcohol drinken, roken en illegale drugs gebruiken. Er zijn in verhouding ook meer jongens die regelmatig alcohol gebruiken.

Tussen de onderwijsvormen vallen grote verschillen op in gebruik van de legale en illegale middelen. Sommige middelen worden in de ene onderwijsvorm meer gebruikt dan in de andere. Zo wordt bijvoorbeeld medicatie door vrij veel leerlingen in het ASO gebruikt. Tabak en illegale drugs hebben de hoogste prevalentie in het deeltijds onderwijs, terwijl dat van van alcohol en medicatie het hoogst zijn in het KSO.
Het gebruik voor alle producten ligt vrij hoog in het KSO. Alle druggebruik kan hier op meer acceptatie rekenen, wat we ook bevestigd zien in de antwoorden op de vraag naar de verwachte reactie van vrienden op cannabisgebruik. Middelengebruik maakt bij een belangrijk deel van de leerlingen van het KSO deel uit van een subcultuur.
Wat in het deeltijds onderwijs in het oog springt, is dat - ook voor de middelen waarvan het percentage gebruikers laag is - er wel relatief veel regelmatige gebruikers zijn.

Bij het organiseren van een gericht preventiebeleid moet met al deze verschillen terdege rekening worden gehouden.

ROL VAN DE OMGEVING EN OPVANG

Gezin en vrienden

Drugs – ook de illegale middelen - zijn niet meer weg te denken uit onze maatschappij. Vanaf 15 jaar komt 74.5% van alle jongeren al dan niet regelmatig op een plaats waar illegale drugs worden gebruikt. Ook vormt het 'niet aan drugs kunnen geraken' nauwelijks een argument voor niet-gebruik. Dit betekent dat preventie gericht moet zijn op het leren omgaan met genotsmiddelen en op het stimuleren van de bespreekbaarheid van drugs en druggebruik met jongeren. Jongeren leven in een bepaalde sociale context die mee bepaalt op welke wijze zij met drugs en druggebruikers omgaan. De mensen uit de directe omgeving, familie en vrienden, vormen niet alleen mee het normatief kader, maar kunnen ook ondersteuning en advies bieden aan de jongere.

Zo speelt het gezin - de ouders, broers, zussen, grootouders - een belangrijke rol in het leven van de jongere.

Jongeren die geen illegale drugs gebruiken zijn ervan overtuigd dat hun ouders illegaal druggebruik zouden afkeuren en zij vinden hun ouders tevens belangrijke referentiepersonen bij eventuele drugproblemen. Jongeren die illegale drugs gebruiken denken in grotere mate dat hun ouders niet zouden reageren op hun druggebruik of dit zelfs zouden goedkeuren. Deze groep gaat bij eventuele problemen sneller met leeftijdgenoten praten dan met hun ouders. Deze gegevens benadrukken het belang om ouders te ondersteunen in hun preventieve rol en hen te helpen om een goede communicatie met hun kinderen te onderhouden.

De resultaten stellen hier de toch wel bijzondere positie van broers en zussen in het licht. Zij maken enerzijds deel uit van het gezin en anderzijds behoren ze ook tot de peergroep[6] van de jongere. Naast de beste vrienden worden broers en zussen vanaf de tweede graad dan ook het vaakst vermeld als belangrijke vertrouwensfiguur.

Naarmate de jongere opgroeit, gaan leeftijdsgenoten meer en meer zijn referentiekader uitmaken en gaan de betekenisvolle volwassenen uit zijn omgeving een minder centrale rol vervullen. Deze ontwikkelingspsychologische theorie wordt mooi geïllustreerd door de resultaten uit deze leerlingenbevraging.

Op het moment dat de peers belangrijker worden in het leven van de jongere, komt deze voor het eerst zelf in contact met genotsmiddelen. Experimenteren met verschillende levensstijlen is eigen aan de adolescentie en gebeurt samen met de peers. Als de jongere problemen heeft (liefdesproblemen, conflicten thuis of op school, drugproblemen), zal hij te rade gaan bij diezelfde peers. De jongere wil op de eerste plaats begrepen worden. De reactie van de leeftijdsgenoten op zulke

[6] Peers zijn leeftijdsgenoten.

momenten is dus erg belangrijk. Deze vriendenkring bepaalt omgekeerd ook mee het referentiekader waarbinnen de jongere zijn gedrag zal toetsen.

Hierbij valt de relatief grote groep van jongeren op (ook – maar in mindere mate - de niet-gebruikers van illegale drugs) die denkt dat hun vrienden niet zouden reageren op hun cannabisgebruik. Vanuit preventief oogpunt is het belangrijk dat jongeren zich bewust zijn van het feit dat niet reageren op zich ook een vorm van reageren is en van de impact die hun houding kan hebben op het middelengebruik van hun vrienden.

De resultaten tonen dat jongeren die illegale drugs gebruiken, een eigen vriendenkring hebben die anders reageert op het gebruik van illegale drugs dan de vriendenkring van jongeren die geen illegale drugs gebruiken: zij verwachten meer goedkeuring of het uitblijven van een reactie dan de niet-gebruikers.

Verder zien we ook dat jongeren die nooit illegale drugs hebben gebruikt, wat neerkijken op jongeren die dit wel doen en vice versa. Niet-gebruikers van illegale drugs vinden van zichzelf dat ze een sterke persoonlijkheid hebben, dat ze geen illegale drugs nodig hebben, in tegenstelling tot de jongeren die wel drugs gebruiken, die dit volgens hen doen om te experimenteren, maar ook om de werkelijkheid te ontvluchten en omdat ze de druk van hun vrienden niet kunnen weerstaan. Omgekeerd definiëren illegale druggebruikers hun gebruik eveneens vanuit positief geformuleerde argumenten: ze doen het om zich te ontspannen, voor de kick, uit nieuwsgierigheid, om zich goed te voelen. Ze beschouwen niet-gebruikers van illegale drugs als jongeren die gewoon te bang zijn om illegale drugs te gebruiken.

Gegeven het feit dat jongeren vooral steun zoeken bij leeftijdsgenoten en op zoek gaan naar een sociale groep waarin ze zich begrepen voelen, is dit een aandachtspunt voor preventie. Op basis van deze resultaten lijkt het de moeite waard om preventieactiviteiten ook toe te spitsen op de attitudes die jongeren tegenover elkaar hebben. Wanneer men jongeren die geen illegale drugs gebruiken ertoe kan brengen dat ze met een andere bril gaan kijken naar leeftijdsgenoten die dit wel doen, zodat ze hen minder gaan beschouwen als 'losers' of mensen zonder karakter, kan dit een eerste stap zijn in de dialoog tussen beide groepen. Op deze manier kan voor de experimenterende jongere een sociaal vangnet worden opgebouwd. Deze communicatie kan verder ook positief worden beïnvloed wanneer jongeren die illegale drugs gebruiken zich op hun beurt niet afwijzend opstellen en ook leren luisteren naar jongeren die geen illegale drugs gebruiken zonder bij voorbaat hun opvattingen weg te wuiven.

Deze gegevens pleiten enerzijds voor een versteviging en een uitbreiding van de zogenaamde 'peer support'-projecten, zoals jeugdadviseurs en vertrouwensleerlingen. Anderzijds zijn leerkrachten goed geplaatst om vooroordelen van gebruikers en niet-gebruikers van illegale drugs tegenover elkaar bespreekbaar te stellen in de klas en om hierover een open communicatie tussen jongeren te stimuleren. Dit veronderstelt natuurlijk wel dat de leerkrachten zelf open kunnen communiceren met de leerlingen. Uit de resultaten blijkt wel dat jongeren de behoefte voelen om meer te kunnen praten met hun leerkrachten.

Schoolpersoneel

Als gevolg van het nieuwe decreet op de CLB's zullen de scholen meer en meer moeten instaan voor de eerstelijnszorg. Dit werd vastgelegd in een beleidsplan of -contract tussen de school en het CLB. Van de leerkrachten vergt dit een andere opstelling. Naast zuivere kennisoverdracht zal meer aandacht kunnen worden besteed aan het opvangen van signalen van jongeren wanneer deze zich niet goed voelen in de groep of op school, vreemd gedrag vertonen, enzovoort. Hierin kan de school rekenen op ondersteuning van de CLB's.

In de praktijk bestond deze eerstelijnszorg in de scholen al door geëngageerd personeel natuurlijk. Aan de hand van de resultaten van de bevraging kunnen we ons een idee vormen over de mate waarin jongeren het gevoel hebben dat ze bij leden van het schoolteam terecht kunnen met (drug-) problemen.

Twee vijfde van de jongeren vindt dat op school het thema 'legale en illegale drugs' onvoldoende bespreekbaar is. Een niet onbelangrijk deel van de leerlingen vindt dat de leerkrachten te weinig met hen praten.

Hoewel het schoolpersoneel vaak de beste bedoelingen heeft en tracht met de leerlingen een vertrouwensband uit te bouwen, betekent dit niet dat de leerlingen dit ook zo ervaren of dat ze zomaar geneigd zijn om hierop in te gaan. Binnen de schoolcontext genieten favoriete, begripvolle leerkrachten evenveel het vertrouwen van de leerlingen als vertrouwensleerkrachten: ongeveer 1 op 6 leerlingen duidde hen aan. Het andere personeel - met name klasleerkrachten, directie, secretariaat en studiemeesters, CLB (PMS/MST) - vallen op dit vlak veel minder in de smaak.

Meningen over het gevoerde drugbeleid op de scholen

Een belangrijke doelstelling van de leerlingenbevraging is de scholen een instrument aan te reiken om de participatie van de leerlingen aan een drugbeleid op school te verhogen door hen de kans te geven een aantal elementen in het beleid te beoordelen.

Eén van de pijlers van een drugbeleid zijn de regels over drugs. Daarom werden in de vragenlijst een aantal vragen opgenomen die peilen naar de meningen van de jongeren over die reglementering.

Hoewel heel wat leerlingen het schoolreglement geheel of gedeeltelijk hebben gelezen, vindt bijna de helft van hen dat het niet voldoende duidelijk omschreven is. Dit betekent dat de scholen een inspanning zouden kunnen leveren om het schoolreglement nog meer te verduidelijken, of om het aan de leerlingen toe te lichten op een manier die het voor hen begrijpelijker zou maken.

Verder is twee vijfde van de leerlingen het niet (helemaal) eens met de bestaande regels over drugs op school. De scholen zouden een dialoog met hun leerlingen kunnen aangaan waarbij de leerlingen hun mening over de regels zouden kunnen uiten en de school de gelegenheid te baat neemt om de huidige regels te motiveren aan de leerlingen. De leerlingen hoeven het er niet noodzakelijk mee eens te zijn, maar het is belangrijk dat zij begrijpen dat de regels er niet zomaar zijn, maar bepaalde redenen hebben die al dan niet aanvaardbaar zijn voor hen.

Zo wordt vermeden dat de leerlingen het gevoel hebben dat de regels hen ondoordacht worden opgelegd.

Aangezien de meeste leerlingen vinden dat dezelfde regels zouden moeten gelden voor leerkrachten als voor leerlingen, zouden de scholen zich kunnen bezinnen over de voorbeeldfunctie van het schoolpersoneel. Hoe verantwoordt men bijvoorbeeld een rookverbod voor leerlingen als het toeziend personeel op de speelplaats wel mag roken? Wanneer de leerling geconfronteerd wordt met volwassenen die verantwoord kunnen omspringen met het gebruik van legale drugs zoals tabak, alcohol en medicatie, en dit zowel thuis als op school, is de kans groter dat hijzelf hiermee op een verstandige manier leert omgaan.
Daar een groot deel van de leerlingen vindt dat het mogelijk moet zijn om op bepaalde plaatsen op school te roken, kan een verbod hierop wellicht gemakkelijker verantwoord worden indien ook het schoolpersoneel zich hieraan moet houden.

SFEER OP SCHOOL

Naast expliciete preventielessen of -activiteiten zijn ook het verborgen curriculum en het schoolklimaat van groot belang bij de preventie van alcohol- en drugmisbruik. De sfeer op school bepaalt voor een deel mee in welke mate jongeren gestimuleerd worden om vaardigheden te ontwikkelen die onmisbaar worden geacht bij de preventie van middelenmisbruik.

De meeste leerlingen voelen zich goed op school. Over het algemeen komen ze goed overeen met de klasgenoten. Wat betreft het werk op school zijn de leerlingen niet zo enthousiast. Ze beleven er niet zoveel plezier aan. Bovendien vinden ze dat er niet genoeg prettige dingen worden gedaan op school. Een relatief groot aantal leerlingen heeft dan ook geen zin om naar school te gaan en één op vijf zou zelfs liever op een andere school zitten.

Het is niet duidelijk waarom zoveel leerlingen, ondanks het feit dat ze zichzelf assertief genoeg vinden, het vervelend vinden om voor de klas te komen. Dit kan te maken hebben met faalangst voor slechte schoolprestaties, maar het is eveneens mogelijk dat leerlingen bang zijn om hun gezicht te verliezen voor hun medeleerlingen. Wellicht spelen beide factoren, en misschien ook nog andere, hierin een rol.

Op dit moment kent de organisatie van het secundair onderwijs een hele reeks veranderingen, waarvan de implementatie ongetwijfeld serieuze inspanningen van de scholen vergt. Zo zijn er onder meer de eindtermen. Een belangrijke evolutie is dat er voor het eerst expliciet aandacht wordt geschonken aan ook andere dan schoolse vakken, bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van sociale vaardigheden. Dit biedt een unieke kans voor de scholen om een aantal knelpunten die uit deze bevraging naar voren komen aan te pakken.

Ook de reorganisatie van PMS en MST tot Centra voor Leerlingenbegeleiding biedt nieuwe kansen om zich als schoolbegeleidingsdienst als dusdanig naar de leerlingen te profileren.

Tot slot lijkt het ons voor het schoolklimaat ook zinvol dat scholen, samen met de leerlingen en in de mate dat de school de logistieke en financële mogelijkheden bezit, bekijken of ze het aanbod aan middagactiviteiten niet zouden kunnen aanpassen aan de interesses van de leerlingen.

Tot slot

Zoals we in onze inleiding reeds stelden, is de leerlingenbevraging op de eerste plaats opgezet om de scholen bij hun drugbeleid te ondersteunen door - op basis van de meningen en suggesties van de leerlingen - concrete aanzetten te geven over de wijze waarop de scholen met de resultaten aan de slag kunnen gaan met de leerlingen, met de ouders en met de werkgroep op school.

Wij hopen dan ook dat de scholen hun rapport over de leerlingenbevraging niet zomaar wegzetten in een kast of classeren, maar het echt als een werkdocument zien waarmee ze verder kunnen werken aan de uitbouw of de optimalisatie van hun drugbeleid, en dit op basis van de inbreng van de leerlingen zelf.

Referenties

[i] H.A.J. van de Meerendonk. *Determinanten van gokken bij scholieren tussen 15 en 18 jaar. Een onderzoek uitgevoerd in het kader van stage, studie Gezondheidswetenschappen.* Utrecht, NIAD, 1995.

[ii] Folder 'Onderzoek. Karakteristieken van gokverslaafden', verspreid door Matt Talbot, Borgerhout.

[iii] *Set 'Drugbeleid op school: Draaiboek.* Brussel, VAD, 1993.

[iv] *Achtergrondinfo drugs, document nr. 6,* Brussel, VAD, 1996.

[v] C.C. Lo en G. Globetti. *The effect of internal and external control factors on college students' marihuana use and cessation of use.* In : Journal of Drug Education, vol. 25 (4), 1995, p. 357-377.

[vi] P. Lambrecht, C. Andries, M. De Bock en J.P. Wydoodt. *Middelengebruik in de hoofdstad. De hoofdstad van middelengebruik?* Brussel, VUB, 1996.

[vii] C.C. Lo en G. Globetti. *The effect of internal and external control factors on college students' marihuana use and cessation of use.* In : Journal of Drug Education, vol. 25 (4), 1995, p. 357-377.

[viii] *Achtergrondinfo drugs, document nr. 6,* Brussel, VAD, 1996.

Set 'Drugbeleid op school': Begeleidersmap. Brussel, VAD, 1993.